

**JOUTSENON ALAKOULUN
KUUESLUOKKALAISTEN MURREKÄSITYKSIÄ**

Suomen kielen
pro gradu -tutkielma
Jyväskylän yliopiston
kielten laitoksessa
marraskuussa 2013
Laura Pursiainen

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Kielten laitos
Tekijä – Author Laura Pursiainen	
Työn nimi – Title JOUTSENON ALAKOULUN KUODESLUOKKALAISTEN MURREKÄSITYKSIÄ	
Oppiaine – Subject suomen kieli	Työn laji – Level pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year marraskuu 2013	Sivumäärä – Number of pages 62 (liitteinen)
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkasteltiin joutsenolaisten alakoulun kuudesluokkalaisten käsityksiä omasta murteestaan sekä muista murteista. Aineisto kerättiin kysymyslomakkeella keväällä 2010. Lomakkeessa oli kaksi kysymystä Joutsenon murteesta, yksi kysymys vastaajien omasta puhukieliästä sekä kaksi kysymystä muiden murteiden tunnistamisesta. Lomakkeeseen vastasi 46 kuudennen luokan oppilasta kahdelta eri koululuokalta.</p> <p>Vastaajista osa piti Joutsenon murretta omana kielimuotonaan, mutta osa koki puhuvansa enemmän nuorisolangia tai eri kielimuodoista koostuvaa sekakieltä. Joutsenon murretta vastaajat kuvailivat <i>tavalliseksi</i> tai <i>normaaliksi</i>. Useimmat eivät erikseen nimenneet Joutsenon murretta, mutta ne jotka nimesivät, kutsuivat sitä <i>Karjalan</i> tai <i>Lappeenrannan murteeksi</i>. Affektiiviset kuvaukset Joutsenon murteesta olivat pääosin positiivisia tai neutraaleja. Kielteisiä kuvauksia esitettiin silloin, kun Joutsenon murretta tarkasteltiin muiden murteiden puhujien näkökulmasta.</p> <p>Joutsenon murteesta vastaajat tunnistivat parhaimmin persoonapronominien variantit <i>mie</i> ja <i>sie</i>. Vastaajat olivat kuitenkin sitä mieltä, että käytössä ovat myös variantit <i>mä</i> ja <i>sä</i>. Vastaajien mukaan viimeksi mainitut ovat ennen kaikkea nuorison suosimaa kieltä, kun taas vanhempi väestö käyttää muotoja <i>mie</i> ja <i>sie</i>. Muita murrepiirteitä vastaajat eivät osanneet nimetä, mutta kuvailivat niitä omin sanoin ja esimerkkilauseiden avulla. Useissa kuvauksissa havaittiin sanojen lyhentämisen kuuluvan Joutsenon murteeseen. Tätä havaintoa tukivat esimerkkilauseet, joissa oli esitelty etenkin <i>a:n</i> ja <i>ä:n</i> loppuheittoa sekä sananloppuisen <i>n:n</i> katoa.</p> <p>Vastaajat jakoutuivat kahteen ryhmään oman puhukieliensä perusteella. Toiset kokivat puhuvansa murretta, mutta suurin osa kuvaili puhuvansa sekakieltä, jossa yhdistyivät murre, yleispuhekieli ja nuorisolangia. Suurin osa vastaajista oli sitä mieltä, että aikuiset ja nuoret puhuvat eri tavoin. Vastaajat pyrkivät identifioitumaan nuorisoksi ja korostivat käyttävänsä nuorisolangiin kuuluvia sanoja ja lyhenteitä. Vastaajien käsityksen mukaan nuoriso puhuu vähemmän murteellisesti kuin aikuisväestö. Vastaajat myös kokivat puhuvansa itse vähemmän murteellisesti kaveriporukassa kuin kotona. Perheen kesken ei käytetä nuorisolangia, koska vanhemmat eivät ymmärrä sitä.</p> <p>Vieraista murteista vastaajani nimesivät eniten savolaismurteita ja Helsingin puhukieltä. Lisäksi paljon nimettiin Turun ja Oulun murteita. Nimeämisperusteista eniten käytettiin tyypillisiä maantieteellisiä ja kaupunkien nimityksiä. Kuitenkin myös epäspesifejä maantieteellisiä nimityksiä, kuten Päijänteen murre, esiintyi aineistossa. Murteita nimettiin myös niiden puhujien sekä murrepiirteiden mukaan (<i>mä ja sä -murre</i>).</p> <p>Muita murteita kuvailtiin pääosin negatiivisesti. Ainoastaan Helsingin puhukieli sai myönteisiä kuvailuja, mutta sitäkin kuvattiin lisäksi myös kielteisesti. Vieraimmat murteet todettiin ainoastaan oudoiksi. Savolaismurteita ja Helsingin puhukieltä kuvailtiin värikkäimmin ja monisanaisimmin.</p>	
Asiasanat – Keywords: murteet, kaakkoismurteet, Etelä-Karjala, Joutseno, asenteet	
Säilytyspaikka – Depository: Kielten laitos, Fennicum	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO	1
1.1 Tutkimustehtävä	1
1.2 Murrekäsitysten ja -asenteiden tutkimuksesta	3
1.3 Menetelmä ja aineisto	6
1.4 Joutseno ja kaakkoismurteet	9
2 OMAN MURTEEN TUNTEMUS	12
2.1 Millaista murretta Joutsenossa puhutaan?	12
2.2 Joutsenon murteen piirteitä ja sanastoa	14
2.3 Joutsenon murteen äänne- ja muotopiirteitä	17
2.4 Joutsenon murteen miellyttävyyden arviointia	19
3 OMA PUHEKIELI	22
3.1 Oman puhekielen määrittelyä	22
3.2 Oman puhekielen piirteet ja sanasto	28
4 MUIDEN MURTEIDEN NIMEÄMINEN	30
4.1 Murteiden tunnistaminen ja nimitykset	30
4.2 Nimeämisperusteet	35
4.3 Vieraat kielet ja yksittäiset kielimuodot murteina	38
4.4 Murrepiirteiden tunnistaminen	40
5 KÄSITYKSIÄ MURTEISTA JA MURTEENPUHUJISTA	45
5.1 Mielikuvia ja kuvailuja murteista ja niiden puhujista	45
5.1.1 Savolaismurteet	46
5.1.2 Helsingin aluepuhekieli	47
5.1.3 Muut nimetyt murteet	48
5.2 Murteiden ja niiden puhujien miellyttävyydestä	49
6 PÄÄTÄNTÖ	53
LÄHTEET	58
LIITE: Kysymyslomake	60

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimustehtävä

Tutkin Joutsenon alakoulun kuudesluokkalaisten murrekäsityksiä. Tarkoitukseni on selvittää, minkälaisia käsityksiä kaakkoismurteiden alueella Joutsenossa asuvilla alakoululaisilla on omasta murteestaan sekä muista murteista: millaista murretta lasten mukaan Joutsenossa puhutaan, millä tavalla he itse puhuvat ja millaisiksi he mieltävät eri murteiden puhujat. Näiden ydinkysymysten lisäksi sivuan tutkimukseni iän vaikutusta murrekäsityksiin. Aikaisemmissa tutkimuksissa informantit ovat olleet omia vastaajiani vanhempia. Sekä yläkoulun että lukion puolelta tutkimuksia on viime vuosina tehty useita.

Tutkimukseni kuuluu kansanlingvistiikan (*folk linguistics*) kenttään ja on tarkemmin määriteltynä kansandialektologista (*perceptual dialectology*) tutkimusta, sillä keskityn ensisijaisesti murrekäsityksiin. Paneudun tarkemmin tutkimukseni taustateorioihin ja kansanlingvistiikan lähtökohtiin luvussa 1.2.

Kiinnostuin kaakkoismurteista jo aikaisessa vaiheessa opintojani. Oma murteeni ja puhetapani erosivat opiskelutovereiden puheenparresta, ja opintojeni edetessä aloin ymmärtää syitä näihin eroihin. Minua kiinnostaa sekä oman kokemuspiirini kannalta että yleisellä tasolla selvittää, millä tavalla uusi sukupolvi mieltää murteet ja käyttää niitä.

Tutkimukset ovat osoittaneet, että puhekieli on murroksessa ja murrepiirteitä lainataan yleispuhekieleen. Tietyt murrepiirteet säilyvät ja yleistyvät muita paremmin. Hyvä esimerkki tällaisesta murrepiirteestä on nimenomaan kaakkoismurteille tyypillisten *mie* ja *sie* -persoonapronominien yleistyminen ja leviäminen (Mantila 2004: 323).

Omassa tutkimuksessani haluan lähestyä tätä ilmiötä lasten näkökulmasta ja tuoda näin tutkittavaksi uuden sukupolven murteenpuhujia. Tarkoitukseni ei ole selvittää niinkään sitä, millaisia murrepiirteitä lasten puheessa esiintyy vaan pureutua ennen kaikkea lasten murrekäsityksiin ja sitä kautta kielelliseen identiteettiin. Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Millaista murretta lasten mukaan Joutsenossa puhutaan?
2. Millaisia käsityksiä lapsilla on muista murteista?
3. Millaista kieltä lapset itse mieltävät puhuvansa?

1.2 Murrekäsitysten ja -asenteiden tutkimuksesta

Tutkimuksessani tarkastelen tavallisten kielenpuhujien murrekäsityksiä, joten kyseessä on kansanlingvistinen tutkimus. Kansanlingvistiikka pohjautuu dialektologiaan ja sosiolingvistiikkaan, ja siinä yhdistyvät näiden kahden suuntauksen mielenkiinnon kohteet. Kansanlingvistiikassa ollaan siis kiinnostuneita siitä, miten tavalliset kielenpuhujat, ei-kielitieteilijät, havainnoivat kieltä. Keskeisiä tutkimuskohteita ovat ei-kielitieteilijöiden asenteet, murrekäsitykset sekä kielitietoisuus. (Palander–Nupponen 2005: 10.) Puhun tutkimuksessani tavallisista kielenpuhujista sekä **ei-kielitieteilijöistä**. Näiden termien lisäksi suomalaisissa kansanlingvistisissä tutkimuksissa puhutaan usein myös maallikoista, tavallisista kielenkäyttäjistä ja ei-lingvisteistä (Palander 2011: 13).

Tutkimusalana kansanlingvistiikka on suhteellisen nuori. Se sai alkunsa 1980-luvulla Yhdysvalloissa ja sen isänä pidetään tutkija Dennis R. Prestonia. Suomessa kielellisten asenteiden tutkimus on alkanut 1970-luvulla sosiolingvistiikan hankkeiden kautta. Nykysuomalaisen puhekielen murros -tutkimus (NPM 1976–1979) sisälsi kysymyksiä muun muassa murre-eroista ja vastaajien omasta kielenkäytöstä, vaikka se ei vielä ollut varsinainen asennetutkimus. (Mielikäinen–Palander 2002: 86.) Ensimmäinen suomalainen suoranaisesti kansanlingvistinen julkaisu oli Aila Mielikäisen ja Marjatta Palanderin artikkeli *Suomalaisten murreasenteista* (2002). Ensimmäinen kansanlingvistinen väitöskirja on 2009 tarkistettu Johanna Vaattovaaran *Meän tapa puhua*. Kielellisiä asenteita on selvitetty myös suomen kielen opiskelijoiden pro gradu -tutkielmissa. (Vaattovaara 2009: 27-28.)

Tiedonhankintamenetelminä kansanlingvistisissä tutkimuksissa on käytetty erilaisia murteentunnistustestejä, mielikuvakarttoja, lomakekyselyjä sekä haastatteluja. Niiden avulla saadaan tietoa siitä, miten ei-kielitieteilijät hahmottavat maantieteellisiä murrealueita, miten he tunnistavat murrepiirteitä ja millaisiksi ne mieltävät sekä miten vastaajien alueellinen ja sosiaalinen tausta vaikuttaa näihin käsityksiin. Näiden havaintojen pohjalta voidaan tehdä tulkintoja esimerkiksi yleiskielistymisestä. (Palander 2001: 148; Mielikäinen–Palander 2002: 91.)

Kansanlingvistiikassa ei-kielitieteilijöiden metakieltä tutkitaan jaotteleamalla sen mukaan, käsitteleekö se kieltä vai kielenkäyttäjiä (Palander 2001: 150; Mielikäinen 2005: 98). Kielen piirteitä ja rakenteita käsittelevä metakieli on tietoista (Niedzielski–Preston 2000: 302). Metakieltä voidaan käsitellä ryhmittelemällä kielenpiir-

teitä esimerkiksi sen mukaan, ovatko ne fonologisia, morfologisia, syntaktisia vai leksikaalisia.

Murretietoisuuden tarkastelussa havainnot voidaan sijoittaa Prestonin laatimalle jatkumolle: **availability** (saatavuus tai helppous), **accuracy** (paikkansapitävyys), **detail** (yksityiskohtaisuus) ja **control** (hallinta). Saatavuudella tarkoitetaan sitä, pystyykö ei-kielitieteilijä käsittelemään kyseistä kielen ilmiötä oma-aloitteisesti vai mahdollisesti haastattelijan avulla. Paikkansapitävyys esittää, kuinka hyvin tai huonosti ei-kielitieteilijän havainnot vastaavat lingvististä todellisuutta. Yksityiskohtaisuus osoittaa, miten tarkkoja havainnot ovat. Hallinta puolestaan kuvaa sitä, miten hyvin ei-kielitieteilijä hallitsee havaitsemansa kielen ilmiön. (Mielikäinen 2005: 98.)

Varsinainen kielen piirteiden arviointi kuitenkin kohdistuu perimmiltään kielenkäyttäjiin (Mielikäinen–Palander 2002: 103). Tutkimukset ovat osoittaneet ei-kielitieteilijöiden jaottelevan kielen norminmukaiseen kieleen ja murteeseen. Suomessa norminmukaista kieltä vastaa ei-kielitieteilijöiden metakielessä yleiskieli tai kirjakieli. (Mielikäinen–Palander 2002: 91–92.) Norminmukainen kieli voi olla ideaali, joka on ei-kielitieteilijöiden näkemyksen mukaan hyvän kielen mittari (Niedzielski–Preston 2000: 18). Näin päädytään arvottamaan kielimuotoja. Johanna Vaattovaaran väitöstutkimuksen tuloksissa kuitenkin nousi esiin toisenlainen arvotus, joka haastaa ideaalisen kielimuodon teorian. Hänen tutkimuksessaan vastaajat arvioivat kieltä sen ymmärrettävyyden ja läheisyyden perusteella sekä niiden mielikuvien kautta, joita heillä kielenkäyttäjistä oli. (Vaattovaara 2009: 30, 241.)

Kansanlingvistiikassa on tutkittu eri ikäisiä kielenkäyttäjiä jo Nykysuomalaisen puhekielen murros -hankkeesta lähtien. Sitä seuranneissa tutkimuksissa jatkui samanlainen toteutus: valittuja äänne- ja muotopiirteitä tarkasteltiin kolmen tai neljän ikäryhmän kielestä. Sittemmin on keskitytty usein vain yhden tai kahden ikäryhmän kieleen. Nuorison kielen tutkimus on Suomessa painottunut erityisesti opinnäytetöihin. Hanna Lappalainen (2001) kokoaa katsauksessaan 1990-luvun opinnäytetöihin nuorten kielen yleispiirteitä. Hänen tarkastelustaan käy ilmi, että nuoret suosivat ennen kaikkea laaja-alaisia puhekielen piirteitä. Myös laaja-alaiset murteellisuudet säilyvät joidenkin nuorten puheessa. Murteellisuuden säilyminen tai tasoittuminen on kuitenkin hyvin piirrekohtaista, ja yksilöiden väliset erot kielenkäytössä ovat suuria. (Lappalainen 2001: 76–80.)

Perinteisesti kansanlingvistiikassa kielen taustalla vaikuttavista tekijöistä tutkitaan alueellisuutta ja sosiaalista taustaa. Nuortenkin puhekielen taustalla vaikuttaa edelleen alueellisuus, mutta murre on yhä useammin myös tietoista tai tiedostamattomaa valintaa, jota käytetään erilaisten sosiaalisten päämäärien saavuttamiseen (Mantila 2008: 64).

Kun puhutaan asennetutkimuksesta, tarkastelun kohteena ovat kielelliset asenteet. **Kieliasenne** tai **kielellinen asenne** tarkoittaa yleisen määritelmän mukaan sitä, miten kielenilmiöitä arvioidaan sosiaalisesti (Vaattovaara 2009: 28). Asenteet eivät ole synnynnäisiä vaan opittuja. Asenne on myös sosiaalinen ilmiö, ja se syntyy ja ilmenee diskurssissa (Pälli 1999: 127–128). Asenteiden katsotaan yleisen näkemyksen mukaan koostuvan kolmesta komponentista. **Kognitiivinen** komponentti on ihmisen tieto tai käsitys kielen ilmiöstä. **Evaluoiva** (tai emotionaalinen, affektiivinen) komponentti tarkoittaa kielenkäyttäjien arvioita ilmiön tai kielenpiirteen miellyttävyydestä tai esteettisyydestä. **Konatiivinen** (tai toiminnallinen) komponentti puolestaan on kielen käyttöä, eli esimerkiksi erilaisten kielenkäyttötapojen tavoittelua ja asenteiden vaikutusta kielen käyttöön. (Mielikäinen–Palander 2002: 88.)

Asenne ja **identiteetti** ovat liitoksissa toisiinsa. Identiteetti on subjektiivisen todellisuuden keskeinen elementti, joka muodostuu sosiaalisissa prosesseissa. Se myös säilyy tai muuntuu sosiaalisissa suhteissa. (Berger–Luckmann 1994: 195.) Ihminen rakentaa siis identiteettiään käyttäytymisellään. Näin ollen identiteettiä tuotetaan kielellisinä valintoina: puhuja voi valita persoonallisuuteensa sopivia aineksia eri kielimuodoista. (Mantila 2004: 323.) Asenteilla ja kielellisellä identiteetillä ilmaistaan muun muassa ryhmään kuulumista, osallisuutta. Kielellisen identiteetin ilmenemistä voidaan tarkastella kahdesta näkökulmasta. Puhutaan **kollektiivisesta** tai sosiaalisesta sekä toisaalta **yksilöllisestä** identiteetistä. Kollektiivinen identiteetti määrittyy ryhmän mukaan, jolloin ryhmät erottuvat toisistaan kielellisen käyttäytymisen perusteella. Yksilöllinen identiteetti taas ilmenee yksilön valintoina: hän mukauttaa kielenkäyttöään sen mukaan, mihin ryhmään haluaa osoittaa kuuluvansa. (Mantila 2004: 324.) Kielitieteessä identiteetti on kiinnostava silloin kun pohditaan, millä perusteilla kielellinen identifioituminen tapahtuu. Tällöin tutkitaan kielen puhujia yhdistäviä ja erottavia tekijöitä. (Palander–Nupponen 2005: 10.) Tästä on kyse kielellisten asenteiden – oikeastaan siis myös kielellisen identiteetin – tutkimuksessa.

Käytän omassa tutkimuksessani mieluiten termiä **murrekäsitys**, ja haluan tällä valinnallani korostaa vastaajieni iän merkitystä. Vastaajani, noin 12-vuotiaat lapset, ovat kehityksessään siinä vaiheessa, jossa vasta aletaan irtautua kodin ja vanhempien vaikutuspiiristä (Arajärvi 1982: 25; Vuorinen 1997: 202). Näin ollen tämän ikäisten asenteetkin ovat murrosvaiheessa.

Painotin kyselylomakkeessani vastaajien mielikuvien eli käsitysten tärkeyttä, ja pitäydyn tässä painotuksessa myös analyysissäni. Tämä ei tietenkään sulje pois asenteiden olemassaoloa, eikä tarkoitukseni ole niitä kiistää. Käytännössä murrekäsitys ja asenne kietoutuvat yhteen ja heijastavat identiteettiä ja identifioitumista. Asenteet ja identiteetti nousevat myös tämän tutkimuksen analyysissä esiin, vaikka ensisijaisena terminä käytänkin murrekäsitystä.

1.3 Menetelmä ja aineisto

Tutkimukseni menetelmänä on lomakekysely. Tätä menetelmää on käytetty kansanlingvistiikassa runsaasti. Päädyin lomakekyselyyn pohtiessani tutkimukseni tavoitteita ja tutkimuskysymyksiäni. Koin lomakekyselyn mielekkäämmäksi kuin esimerkiksi haastattelututkimuksen, sillä kysymyslomakkeen avulla oli mahdollista kerätä tietoa suuremmalta vastaajajoukolta kuin haastattelujen avulla. Lomakekysely mahdollistaa tulosten määrällisen tarkastelun laadullisen näkökulman lisänä.

Lomakekyselyn ongelmat ovat vastaajien ohjailussa ja tulosten luotettavuuden tulkinnassa. Lomakkeen laatijan haasteena on laatia kysely siten, että esimerkiksi mahdollisuus kielenpiirteiden poimimiseen vastauksiin kysymyksenasettelusta on minimoitu. Tulosten luotettavuus voi kärsiä myös, jos informantit vastaavat pakotettuina kysymyksiin, joihin heillä ei ole olemassa mielipidettä. (Mielikäinen–Palander 2002: 89.) Lomakekysely ei myöskään tarjoa mahdollisuutta tarkistusten tekoon epäselvissä tilanteissa (Kantoluoto 2007: 65). Pyrin ottamaan nämä seikat huomioon mahdollisimman hyvin kysymyslomaketta laatiessani.

Keräsin aineistoni Joutsenon keskustajaamassa sijaitsevassa Kesolan koulussa 7.5.2010. Vastaajina olivat molemmat koulun kuudennet vuosiluokat. Näin ollen vastaajien ikä oli aineiston keruuhetkellä noin 12 vuotta. Vastauksia kertyi analysoitavaksi yhteensä 46, joista 25 oli luokalta 1 ja 21 luokalta 2. Luokan 1 vastaajista 13 oli tyttöjä ja 12 poikia ja luokan 2 vastaajista tyttöjä oli 12 ja poikia 9. Vastaajien su-

kupuolet siis jakautuivat siten, että tyttöjä oli yhteensä 25 ja poikia 21. Olen listannut vastaukset juoksevassa numerojärjestyksessä, ja tällä perusteella viitataan jatkossa vastaajiini. Lisäksi olen merkinnyt vastaajan sukupuolen kirjaimia T ja P käyttäen. Täten esimerkiksi vastaaja T1 on tyttö, jonka vastaukset ovat lomakkeessa numero 1 ja P25 puolestaan poika, jonka vastaukset ovat lomakkeessa 25.

Lomakkeen täyttämiseen oli käytettävissä yhden oppitunnin verran aikaa kummankin koululuokan osalta. Oppilaat vastasivat lomakkeen kysymyksiin omaan tahtiinsa. Mitään minimaikarajaa vastaamiseen ei ollut, mutta suurin osa vastaajista käytti yli puolet käytettävissä olleesta ajasta.

Aineisto kerättiin peräkkäisillä oppitunneilla, ja vastaajia kehoitettiin olemaan puhumatta tutkimuksesta kenellekään ennen koulupäivän loppua. Näin pyrin varmistamaan sen, ettei myöhemmin vastannut luokka olisi saanut tietoa tutkimuskysymyksistä etukäteen, esimerkiksi välitunnin aikana, vaan tilanne olisi ollut kaikille vastaajille mahdollisimman samanlainen. Pyrin myös yhdenmukaisuuteen ohjeistuksessa. On kuitenkin huomattava, että suullisesti ohjeistettaessa ja mahdollisimman luontevaan kanssakäymiseen pyrittäessä on mahdotonta toistaa tilanne täysin samanlaisena.

Kummankin tutkimukseeni osallistuneen koululuokan oma opettaja oli oppitunnin alussa paikalla, kun esittäydyin ja kerroin tutkimuksesta. Opettajat eivät kuitenkaan puuttuneet ohjeistukseen tai oppilaiden työskentelyyn. Esittäytyessäni kerroin kuka olen, mistä tulen ja miksi teen tutkimusta. Pyrin mahdollisimman yksinkertaiseen esittelyyn ilman akateemista kielenkäyttöä, jotta nuoret vastaajat pystyisivät ymmärtämään tilanteen. Korostin vastaajien tärkeyttä ja toistin useaan otteeseen, ettei kyselyyn ole olemassa oikeita tai väriä vastauksia. Kehotin oppilaita vastaamaan ennen kaikkea omien käsitystensä ja kokemustensa perusteella. Pyysin kirjoittamaan, mitä kysymyksestä ensimmäisenä tulee mieleen miettimättä sitä, millaista hyötyä vastauksesta voisi olla.

Ensimmäisenä vastannut luokka tuntui ymmärtävän ohjeistukseni toista luokkaa paremmin. He työskentelivät rauhallisesti ja innostuneesti eivätkä kyseenalaistaneet lomakkeen kysymyksiä. Toinen luokka sen sijaan kysyi jatkuvasti lisäohjeita vastaamiseen ja sanoi kysymysten olevan vaikeita. Toisen luokan oppilaat pitivät kysymyksiä mitä ilmeisimmin hieman typerinä ja suhtautuivat kyselyyn huomattavan ennakkoluuloisesti. Vastauksissa nämä suhtautumiserot eivät kuitenkaan ole havaittavissa muuten kuin määrällisinä eroavaisuuksina. Ensimmäisen luokan vastaukset

olivat pääosin laajempia kuin toisen, mutta muutoin vastaukset olivat hyvin saman tyyppisiä ja niistä nousi esiin hyvin saman kaltaisia asioita.

Olin antanut koulun rehtorille ja luokkien opettajille etukäteen ohjeen, ettei oppilaita saisi valmistaa tutkimukseen millään tavalla. Tutkimusaihe oli opettajien tiedossa, mutta he eivät tienneet kyselylomakkeesta tai kysymyksistä etukäteen. Ennen kyselyn toteuttamista olin toimittanut koululle lomakkeen, jolla selvitettiin huoltajien suostumus lasten tutkimukseen osallistumiseen. Nämä suostumuslomakkeet keräsin ennen tutkimuksen alkua, ja varmistin, että vain niille oppilaille jaettiin kyselylomake, jotka olivat saaneet huoltajiltaan luvan osallistua tutkimukseen. Molemmista luokista muutama oppilas jätti suostumuksen puuttumisen vuoksi vastaamatta kyselyyn. Tutkimuksen ajan he olivat luokassa muiden mukana, mutta heille annettiin omat erilliset tehtävät, joita he suorittivat itsenäisesti hiljaisena työskentelynä.

Käyttämäni kyselylomake on tämän tutkimuksen liitteenä. Lomakkeessa on yhteensä viisi kysymystä kahdesta eri aihepiiristä. Ensimmäiset kolme kysymystä käsittelevät Joutsenon murretta ja vastaajien omaa puhetapaa ja kaksi viimeistä kysymystä muita murteita. Kysymysten asettelussa on otettu huomioon vastaajien ikä. Kysymykset ovat avoimia, ja niissä korostetaan vastaajan omien mielikuvien ja kokemusten merkitystä. Esimerkiksi ensimmäinen kysymys kuuluu: *Millaista murretta Joutsenossa mielestäsi puhutaan? Kuvaile ja kerro omia kokemuksiasi.* Vastaustilan määrä vaihtelee kysymysten mukaan, ja sillä olen pyrkinyt epäsuorasti vihjaamaan, kuinka laajasti kuhunkin kysymykseen tulisi vastata, mitkä kysymykset voisivat tuottaa laajempia pohdintoja, ja mihin puolestaan riittäisi vastaukseksi esimerkiksi luettelomainen listaus. Annoin kuitenkin suullisessa ohjeistuksessani mahdollisuuden myös jatkaa vastauksia paperin kääntöpuolelle. Yksikään vastaaja ei käyttänyt tätä mahdollisuutta hyväkseen.

Nostan analyysissäni esiin esimerkkejä aineistostani. Nämä esimerkit olen niiden pituudesta riippuen joko kursivoinut tai esittänyt omana erillisenä sisennettynä ja tihennettynä osionaan irrallaan muusta tekstistä. Esimerkkien kieliasuun en ole puuttunut, vaan olen kopioinut ne sellaisenaan vastauksista. Osasta esimerkeistä olen jättänyt pois analyysiin liittymättömiä katkelmia. Nämä poistetut kohdat olen merkinnyt kahdella viivalla (—).

1.4 Joutseno ja kaakkoismurteet

Joutseno on kotipaikkakuntani, joka on vuoden 2009 alusta kuulunut Lappeenrantaan. Ennen kuntaliitosta Joutseno oli itsenäinen noin 10 000 asukkaan kaupunki. Maantieteellisesti Joutseno sijoittuu Lappeenrannan ja Imatran väliin. Muita rajanaapureita ennen kuntaliitosta olivat Taipalsaari, Ruokolahti sekä Venäjä, jonka kanssa Joutsenolla oli yhteistä rajaa noin 9 kilometriä. Murremaantieteellisesti Joutsenon alue kuuluu kaakkoismurteisiin, joka on yksi suomen kahdeksasta päämurrealueesta. Yhdessä savolaismurteiden kanssa kaakkoismurteet edustavat itämurteita. Joutseno sijaitsee hyvin keskellä kaakkoismurteiden nykyaluetta.

Valitsin tutkimuskohteekseni Joutsenon, sillä siellä tällaista tutkimusta ei aiemmin ollut vielä tehty. Murrealue on myös moniin muihin verrattuna pieni, joten on mielenkiintoista tarkastella, kuinka murre elää uuden sukupolven kielenkäytössä. Lisäksi oma kiinnostukseni kotiseutuni murreympäristöön toimi innoittimena tutkimukselle. Joutseno on mielenkiintoinen myös maantieteellisen asemansa vuoksi, sillä se on kauttaaltaan kaakkoismurteiden ympäröimä.

Pääjako suomen murteissa tehdään itä- ja länsimurteiden välille. Näistä länsimurteet jakautuvat edelleen kuuteen ryhmään: lounaismurteet, lounaiset välimurteet, hämäläismurteet, eteläpohjalaiset murteet, keski- ja pohjoispohjalaiset murteet sekä peräpohjalaismurteet. Itämurteissa jako tehdään savolaismurteisiin ja kaakkoismurteisiin. Näin saadaan yhteensä kahdeksan murrealuetta. (SMK = Suomen murrekirja 2013: 15.) Kaikki kahdeksan murrealuetta voidaan jakaa edelleen pienempiin osaluoksiin.

Kaakkoismurteiden nykyalue on melko suppea: sitä puhutaan Lappeenrannan ja Imatranseudulla 18 pitäjässä (SMK 2013: 577). Kaakkoismurteet ovat läheistä sukua savolaismurteille, ja niiden yhteinen alkukoti on tiettävästi sijainnut Vuoksen tienoilla (Rapola 1969: 139). Kaakkoismurteisiin luetaan kuuluvaksi Nyky-Suomen kaakkoismurteet sekä luovutetun alueen murteet. Ne jaetaan tavallisesti kahteen pääryhmään, varsinaisiin kaakkoismurteisiin sekä Inkerin suomalaismurteisiin. (SMK 2013: 577.) Kaakkoismurteiden alue ei pienuudestaan huolimatta ole kovin yhtenäinen ja se on mahdollista jaotella hyvinkin tarkasti pienempiin osaluoksiin, joiden välillä on havaittavissa eriasteisia murre-eroja. Tämän arvellaan johtuvan asutuksen jatkuvasta muutoksesta, joka on jatkunut Pähkinäsaaren rauhan (1323) rajan vetämi-

sen ajoista toiseen maailmansotaan ja sen jälkeisiin rajanmuutoksiin. (Ruoppila 1956: 10–14.) Suomen murrekirjassa kaakkoismurteet jaetaan varsinaisiin kaakkoismurteisiin, Inkerin suomalaismurteisiin, Lappeenrannan seudun välimurteisiin ja Sortavalan seudun välimurteisiin. Joutseno kuuluu tässä jaottelussa varsinaisiin kaakkoismurteisiin. (SMK 2013: 576.)

Eräät kaakkoismurteissakin toistuvat ilmiöt ovat laaja-alaisia itämurteisuuksia. Tällaisia ovat esimerkiksi *d:n* kato (*saada* : *saaha*), *-p(i)*-tunnuksiset verbit (*saa* : *saap*, *voi* : *voip*), yleisgeminaatio (*minua* : *minnuu*), *-loi*, *-löi* monikon tunnuksena (*laululoi*, *leikkilöi*), *myö*, *työ* ja *hyö* monikon persoonapronomineina, sekä *mennä*-verbin muoto *männä*. Lisäksi on useita erityisesti kaakkoismurteille ominaisia piirteitä, joita esiintyy lähes kaikkialla kaakkoismurteiden alueella. Tällaisia ovat persoonapronominivariantit *mie*, *sie* ja *hää*, sijapäätteiden *-a* ja *-ä* loppuheitto (*tiel*, *maas* vrt. *tiellä*, *maassa*), sananloppuisen *-n:n* kato (*miu* vrt. *minun*), geminaattojen *ll*, *rr*, *mm* ja *nn* lyhentymisen ('siellä oli' lyhenee muotoon *siel ol*, ei *siell ol*), aktiivin toisen partisiipin muoto *antant*, *ottant*, monikon 3. persoonan presensin ja imperfektin muodoista puuttuva *-va*, *-vä* (*kulkoot*, *kulkiit* vrt. *kulkevat*, *kulkivat*), sijamuotona eksessiivi, jonka tunnus on *-nta*, *-ntä* (*siint* vrt. *siitä*) sekä loppukahdennuksen puuttuminen, joka tosin on kirjoitetussa murteessa vaikeammin havaittavissa ja siksi oman tutkimukseni kannalta ei niin relevantti murrepiirre. (SMK 2013: 578–582; Rapola 1969: 140–144; ks. myös Kettunen 1981.)

Edellä esiteltyjen laaja-alaisen piirteiden lisäksi Joutsenon murteeseen kuuluu myös suppeampia kaakkoismurteisuuksia. Tällaisia ovat esimerkiksi *ss ts*-yhtymän paikalla (*messä* : *messän*) sekä *st*-yhtymän astevaihtelu ja siitä jäänteinä eräiden verbien infinitiivi- ja passiivimuodot tyyppiä *pessä*, *juossa* (Kettunen 1981: 8, 64–65). Pitkät vokaalit ovat Joutsenon murteessa yleensä diftongiutuneet (*suavil*, *teke-meä*). Joutsenon etelänaapureissa ne sen sijaan ovat säilyneet, ja säilymistä on myös Joutsenon murteessa (*mukavaa*, *maatakkoo*). (SMK 2013: 590.) Diftongit ovat Joutsenon murteessa paikoitellen hieman avartuneet (*korkea* : *korkie*, *pimeä* : *pi(m)mie*) (Kettunen 1981: 191; SMK 2013: 582).

Oletan eteläkarjalaisuuden tai karjalaisuuden nousevan jollain tavalla esiin tutkimusaineistostani, sillä ei-kielitieteilijät nimittävät kaakkoismurteita tyypillisesti *Karjalan* tai *Etelä-Karjalan murteeksi* (Palander 2011: 124). Joutseno on nykyisen läänijaon perusteella Etelä-Suomen lääniä, mutta vanhan maakuntajaon mukaan Ete-

lä-Karjalaa. Maantieteellisten jaottelujen perusteella lähimpiä naapurimaakuntia ovat Kymi ja Etelä-Savo sekä Pohjois-Karjala. Murrealueina nämä edustavat kaakkoishämäläisiä murteita sekä savolaismurteita.

Odotuksenmukaista olisi, että murrepiirteistä nousisivat aineistossani esiin monet laaja-alaisista itämurteisuuksista. Kaakkoismurteiden erityispiirteistä todennäköisimmin esiintyvät ennen kaikkea yksikölliset persoonapronominit sekä *-a:n* ja *-ä:n* loppuheitto ja sananloppuisen *-n:n* kato. Nämä piirteet ovat levinneet tai leviämässä myös muihin, etenkin eteläisen Suomen, murteisiin ja mielletään tyypillisesti myönteisiksi murteellisuuden piirteiksi (Mantila 2004: 232; SMK 2013: 580). Tästä syystä erityisesti niiden voisi odottaa säilyneen myös nuoren polven puhemielessä.

2 OMAN MURTEEN TUNTEMUS

Kysymyslomakkeessani oli kaksi näkökulmaa murteisiin. Kahdessa viimeisessä kysymyksessä käsittelin vieraiden murteiden tuntemusta. Kolme ensimmäistä kysymystä puolestaan keskittyivät Joutsenon murteen ja vastaajien itse käyttämän murteen tunnistamiseen ja kuvailuun. Nämä kysymykset kuuluivat seuraavasti:

1. Millaista murretta Joutsenossa mielestäsi puhutaan? Kuvaile ja kerro omia kokemuksiasi.
2. Millaisia murre sanoja Joutsenon murteeseen kuuluu?
3. Millaista kieltä/murretta itse puhut: a) kavereidesi kanssa, b) perheesi kanssa?

Koska kysyin erikseen Joutsenon murteesta ja vastaajien omasta murteesta, pystyivät vastaajat itse valitsemaan, millaisiksi kokivat näiden kahden suhteen. Moni katsoikin puhuvansa jotain muuta kuin Joutsenon murretta ainakin joissakin tilanteissa. Käsittelen tästä syystä omina lukuinaan Joutsenon murretta ja vastaajien omaa puhekieltä.

Moni vastaaja kirjoitti samankaltaisia asioita kaikkiin kolmeen edellä esiteltyyn kysymykseen. He eivät jaotelleet vastauksiaan toivomallani tavalla, vaan esimerkiksi murrepiirteitä ja -sanoja lueteltiin kaikkien kolmen kysymyksen kohdalla. Pari vastaajaa huomasi tämän itsekkin ja totesi toistavansa samoja asioita. Päädyinkin analyysissäni siihen lopputulokseen, ettei ole tästä syystä mielekäästä tarkastella kysymyksiä toisistaan erillään. Sen sijaan jäsentelenkin vastauksia tuloslähtöisesti tarkastellen kokonaisuutena sellaisia ilmiöitä, jotka vastauksissa toistuivat ja nousivat yhdistäviksi teemoiksi.

2.1 Millaista murretta Joutsenossa puhutaan?

Joutsenon murteen tai oman murteensa oli nimennyt vain harva vastaaja. Nimityksiä kertyi vähän luultavasti sen takia, että kysymyksessä puhuttiin Joutsenon murteesta. Tästä syystä vastaajat eivät ehkä kokeneet tarvetta nimetä murretta uudestaan tai tarkentaa, mihin murrealueeseen se kuuluu. Ne vastaajat, jotka oman murteensa olivat

kuitenkin nimenneet, kutsuivat sitä *Karjalan murteeksi* tai *Lappeenrannan murteeksi*. Yhteensä tällaisia nimityksiä käytti viisi vastaajaa. Yksi vastaaja määritteli Joutsenon murteen myös muiden murrealueiden kautta:

jotai Turun murteen ja Savon murteen väliltä (P25)

Muutama vastaaja oli sitäkin mieltä, ettei Joutsenossa puhuta mitään murretta, ja kirjoittikin näin vastaukseensa. Eräs vastaaja kuvaili ensimmäisen kysymyksen kohdalla Joutsenossa puhuttavan *kansan kieltä*, mutta murre sanoja kysyttäessä hän vastasi: *en tajua. Minun mielestä joutsenolla ei ole murretta* (P39). Joutsenon murretta kuvailtiin myös *tavalliseksi puheeksi*, johon kuuluu *tavallisia sanoja*. Eräs vastaaja perusteli Joutsenon murteettomuutta muihin murteisiin vertaamalla:

no tuota, minusta Joutsenossa puhutaan ihan samalla tavalla kuin monissa muissakin kaupungeissa, ihan perus mie ja sie kieltä tai mä ja sä kieltä. Ei ole mitään sellaisia murteita kuin Lapissa tai Savossa. (T2)

Enimmäkseen Joutsenon murretta nimettiin kuvailujen kautta. Sanalliset kuvailut olivat pääosin varsin ympärilyöreitä ja epämääräisiä, monet myös epävarmuutta henkiviä:

Ihan selkeetä suomi englanti yhdistelmää. (T3)

Joutsenossa puhutaan mielestäni aika kivankuuloista murretta. (T7)

En osaa sanoa ihan normaalia en ole käynyt muualla kovin paljon niinen oikein osaa sanoa. (P23)

Eräs vastaaja oli sanallisessa kuvauksessaan tavoitellut kielitieteellistä otetta. Hänen mukaansa Joutsenon murteen murre sanoissa *kirjaimet ei mene kirjakielen mukaisesti* (T10).

Moni esitteli Joutsenon murretta kielenpiirteiden avulla. Myös murteen puhujia käytettiin apuna määritelmässä. Tyypillisimmät kuvaukset olivat murrematkimuksia tai esimerkkejä lyhyistä keskusteluista sekä erilaisia fraaseja ja kiteytyneitä sanontatapoja. Tällaisia keinoja on aikaisemmissakin tutkimuksissa havaittu ei-kielitieteilijöiden käyttävän murteita kuvaillessaan (Mielikäinen 2005: 100).

Joutsenossa puhutaan murretta, jossa sanotaan esim. Myö mennään jo, tuut sie perässä? (T1)

Voiks sää olla tänään – – tuollei täällä joutsenos puhutaan (P17)

Esim. oota miuta yms. (T26)

vaikka ”mitä sie teet” kamujen kaa, sie, annin kaa, onks, mites, moikka, moro, moih, jooh, ok, läppä, (T36)

Jo ensimmäisen kysymyksen vastauksissa näkyy joillakin vastaajilla sisäinen ristiriita: he tunnistavat kyllä Joutsenon murteen, mutta eivät identifioitu tai halua identifioitua sen puhujiksi itse.

Mummot puhuu ”vanhaa kieltä” Jotku puhuu mä ja sä, ittekii puhun mä & sä. Pitäs muka zenos puhuu mie & sie. (T28)

Myöhemmin muita murteita havainnoidessaan vastaajat jatkavat edelleen jaottelua murteellisiin aikuisiin ja vanhuksiin sekä (nuoriso)slangia tai yleispuhekieltä puhuviin nuoriin. Tähän palaan tarkemmin luvussa 5.2.

2.2 Joutsenon murteen piirteitä ja sanastoa

Kuten odottaa saattoi, yksittäisenä murrepiirteenä vastauksissa nousivat eniten esiin kaakkoismurteiset persoonapronominit *mie* ja *sie*. Ne mainitsi yhteensä 30 vastaajaa. Esimerkkien määrä kertoo siitä, että tämä kielenpiirre on hyvin tunnistettavissa eli Prestonin termistöä käyttäen saatavilla (*available*). Mielenkiintoisesti kaakkoismurteisten varianttien rinnalle nousi kuitenkin myös muita pronominivariantteja. Toiseksi eniten mainittiin *mä* ja *sä* -pronominit (13 mainintaa). Myös *minä* ja *sinä* mainittiin useammassa vastauksessa (7 mainintaa). Yksittäisiä hajamainintoja tuli myös pronominivarianteista *minää*, *sinää*, *mää*, *sää* ja *miä*, *siä*.

Moni vastaajista oli sitä mieltä, että sekä *mie*, *sie* -pronominit että *mä*, *sä* -variantit kuuluvat Joutsenon murteeseen. Osa vastaajista oli sitä mieltä, että pronominivariantit vaihtelevat tilanteittain tai puhujaryhmän mukaan.

Ihmiset puhuvat ”mie”, ”sie” kieltä, mutta myös monet käyttävät ”mä”, ”sä” kieltä. (T29)

Jotkut ihmiset puhuvat mie ja sie -tavalla, esim. ”Mie meen kirjastoo, tuut sie?” Ja jotkut puhuvat mä ja sä kieltä, mitä yleensä sitten puhutaan Helsingissä. Minusta kyllä tämä mie ja sie kieli on kuitenkin paljon yleisempää. Sitten on joitain nuorison murretta – – (T2)

Useimmat taitaa puhua mie ja sie, mut ne keiden suku on jostain muualta puhuu mä ja sä. Enemmän kuulee ainaki koulussa mä ja sä, mut pienempänä hoidossa ni se ilkee täti sano et pitää puhuu mie ja sie. Vanhemmat henkilöt kuuluu puhuvan mie ja sie, siis niiku yli viiskyt vuotiaat, nuorempi väki mä ja sä. (T4)

Minä ja *sinä* -pronominit ovat erikoisempi ilmiö aineistossani. Näyttäisi siltä, että osalla vastaajista nämä muodot selittyvät hyperkorrektiutena. Esimerkiksi eräs vastaaja oli luetellut muresanoiksi kirjakieliset persoonapronominit, mutta hänen esimerkkilauseissaan pronominit olivat murteellisessa muodossa. Jotkut vastaajat ovat siis luultavasti käyttäneet esimerkeissään tai luetteloissaan kirjakielisiä muotoja, vaikka ovat tarkoittaneet murteellisia variantteja.

Eräs vastaaja kuitenkin käytti esimerkissään rinnakkain sekä kirjakielistä muotoa *minä* että murteellista varianttia *mie*. Koska vastaaja ei erota lauseita toisistaan esimerkiksi välimerkkien avulla, ei voida tietää varmasti, yrittääkö vastaaja esitellä pronominiin vaihtelua vai kirjakielen ja puhekielen eroja:

minä kävin eilen lappeenrannassa mie oon poika (P24)

Eräs toinen vastaaja puolestaan luetteli kaikenlaisia pronomineja esimerkkilistauksessaan:

sie mie minää sinää sääkin mää oon etelä karjalainen tai mää meen
– – mä sä tuo nuo nää tuoki sääki oli onpi ainaskin esim. ooks sää delannut (P17)

Tällaisista vastauksista on vaikea päätellä vastaajan pyrkimyksiä. Joka tapauksessa on selvää näidenkin esimerkkien valossa, että persoonapronominit ovat kaakkoismurteissa huomiota herättäviä. Tämä on havaittu myös aiemmin. Marjatta Palanderin tutkimuksessa 78% eteläkarjalaisista mainitsi *mie* ja *sie* -pronominit omaan murteeseensa kuuluviksi (Palander 2011: 127).

Persoonapronominien murteellisten varianttien lisäksi vastaajat eivät osanneet nimetä muita kielenpiirteitä, mikä on varsin ymmärrettävää heidän ikäänsä ja koulutuksen määräänsä suhteutettuna. Aikuisillekin ei-kielitieteilijöille murrepiirteiden nimeäminen ja niiden erottaminen murre sanoista on vaikeaa (Mielikäinen 2005: 104). Kysymyslomakkeessani ei myöskään pyydetty nimeämään murrepiirteitä, vaan valitsin siihen tehtävän vaikeudesta tietoisena käsitteen 'murre sana'. Lopulta näitä murre sanojakaan ei kertynyt kovin runsaasti, vaan kielenpiirteet pyrittiin esittämään matkimuksin ja esimerkein. Näihin palaan tuonnempana.

Itse murre sanoja löytyi siis melko niukasti. Vastaajilleni myös murre sanan käsite tuntui olevan vieras, tai mahdollisesti heidän käsityksensä siitä, mitä ylipäätään voidaan nimittää sanaksi, oli hyvin väljä. Suurin osa vastaajista listasi murre sanoiksi joko yleisemmin nuorisoslangiin tai yleispuhekieleen kuuluvia ilmauksia. Moni listasi murre sanoiksi myös nuorison suosimia lyhenteellisiä ilmauksia.

On aika paljon kaikkii erilaisii sanoja. Meiksit, poka. (T27)

Kaikkee daa, ihQuu, voi lol yms. (T37)

Osa vastaajista ei halunnut tai osannut luetella murre sanoja, mutta kuvaili kuitenkin sitä, millä tavoin niitä muodostetaan. Tyypillisimmin kerrottiin, että sanoja *lyhennetään* tai *vaihdetaan kirjaimia*. Erään vastaajan mukaan Joutsenon murteeseen kuuluu murteellisten persoonapronominien muotojen lisäksi *muuta kirjakielistä muokattuja sanoja*. Toinen vastaaja esitti arvottavan mielipiteensä joutsenolaisista murre sanoista seuraavasti:

hauskoja sanoja joita ei ehkä tiedetä muilla paikkakunnilla. (T15)

Kaikki eivät murre sanoja osanneet nimetä tai edes kuvailla, vaikka Joutsenon murteelle olisikin keksitty nimitys tai sitä olisi osattu kuvata. Luonnehdinnat *tavallisia sanoja* tai *tavallista puhetta* esiintyivät muutamassa vastauksessa.

emt. En ymmärtäny kyssä x) (T28)

Eipä mitään erityistä. Miu mielestä sanat kuulostaa samoilta, kuin, vaikka Imatralla. (T32)

Eräs vastaaja oli ymmärtänyt kysymyksen hyvin kirjaimellisesti. Hän kyllä kuvasi esimerkkien avulla useita kaakkoismurteiden piirteitä, mutta kysyttäessä Joutsenon murteeseen kuuluvia murre sanoja, hän vastasi:

Ei mitään sanoja mitkä kuuluis pelkästään Joutsenon murteeseen. (P25)

Moni vastaaja koki kiro sanojen kuuluvan murteeseen, ja niitä mainittiin murteenpuhujien käyttävän. Kiro sanat mainittiin myös useammassa vastauksessa murre sanoja koskevan kysymyksen kohdalla. Kiroilu on aiemmin liitetty slangin käyttöön, ja etenkin slangin suosijoina on pidetty 10–16-vuotiaita nuoria (Lappalainen 2001: 78–79; Suojanen 1982: 157). Voi toki myös olla, että vastaajat kokivat Joutsenolle tyypillisten murre sanojen olevan paikallisia kiro sanoja. Tästä ei kuitenkaan voi tehdä päätelmiä, sillä esimerkkejä kiro sanoista ei rohjetta antaa.

Ainoa varsinainen aineistossa mainittu murre sana oli erään vastaajan *koussikka*, jonka merkitykseksi Suomen murteiden sanakirja (SMS) antaa ”lyhytvartinen suuri (vesi)kauha”. Tämä murre sana on vesikauhan merkityksessä kaakkoismurteenen, joten vastaaja oli tunnistanut sen aivan oikein. Laajemmin kauhan tai äyskärin merkityksessä *koussikka* tai *kousikka* esiintyy muuallakin itämurteiden alueella.

Vaikka aineistostani ei nimettynä löydy muita murrepiirteitä kuin persoonapronominien murteelliset variantit ja murre sanoiksi luettua sanastoa, esiintyy esimerkkilauseissa ja matkimuksissa kuitenkin monia tyypillisiä kaakkoismurteisuuksia. Myös muissa vastauksissa kuin tarkoituksenmukaisissa esimerkeissä on kaakkoismurteisii piirteitä, joten niitä siis löytyy niin ikään vastaajien itse käyttämästä kielestä.

2.3 Joutsenon murteen äänne- ja muotopiirteitä

Äänne- ja muotopiirteistä aineistossani esiintyy eniten *a:n* ja *ä:n* loppuheittoa. Myös sananloppuisen *n:n* kato on yleinen. Nämä piirteet eivät välttämättä ole niitä, joita vastaajat ovat pyrkineet kuvailemaan, vaan ne näyttäisivät toistuvan myös muissa kysymyslomakkeeseen annetuissa vastauksissa. Seuraavassa esimerkissä loppuheitto ja *n:n* kato selvästi kuuluvat vastaajan omaan murteeseen, sillä ne esiintyvät muita

murteita kuvailevassa vastauksessa sellaisessa osiossa, jossa vastaaja omin sanoin kuvailee ja pohtii kyseisiä murteita:

– – mielenkiintoinen murre, mutta en mie ainakaa ymmärrä siint yhtikäs mitään. Pohjanmaan murre on outoo kans. (T3)

Yllä olevasta esimerkistä näkyy kuitenkin myös se seikka, etteivät loppuheitto ja sananloppuisen *n:n* kato ole useimmilla vastaajilla säännönmukaisesti toistuvia. Niitä sijoitetaan satunnaisesti sinne tänne, mutta osittain ne ovat myös säilyneet. Tämä voi johtua siitä, että vastaukset ovat kirjallisia, eikä käytetty kieli täten ole autenttista ja luontevinta puhekieltä.

Loppuheittoa ja *n:n* katoa oli vastauksissa kuvailtu myös sanallisesti:

Sanoja lyhennellään, mutta vain ottamalla kirjaimia pois, puhe ei paljon muutu kirjoitetusta. (T4)

Tämä esimerkki voi toki viitata muihinkin kaakkoismurteisiin piirteisiin, mutta oletan vastaajan tässä tarkoittavan myös edellä mainittuja tapauksia niiden yleisyyden vuoksi.

Toinen tapa lyhentää sanoja, eli tiettyjen geminaattojen (*ll*, *rr*, *mm*, *nn*) lyheneminen, näkyi myös muutamissa vastauksissa. Se ei kuitenkaan ollut läheskään yhtä yleinen kuin edellä esitellyt loppuheitto ja *n:n* kato. Samalla tavoin geminaattojen lyheneminen näkyi kuitenkin läpi koko kysymyslomakkeen, eikä esiintynyt ainoastaan vastaajien murre-esimerkeissä.

Välil vaikutteit stadin slangist. Välil esim. oota minuu yms. (T26)

Kaakkoismurteille ominaisista piirteistä aineistostani jäivät puuttumaan kokonaan esimerkiksi aktiivin toisen partisiihin muodot tyyppiä *antant*, sijamuoto eksessiivi (esim. *siint* 'siitä') sekä monikon 3. persoonan preesensin ja imperfektin muodoista puuttuvat *-va*, *-vä* -tyypit (*kulkeet*, *kulkiit*). Laaja-alaisista itämurteisuuksista mielenkiintoisesti yleis-geminaatiota matkittiin ainoastaan savolaismurteiden kuvailuissa. Sitä ei siis liitetty lainkaan Joutsenon murteeseen kuuluvaksi eikä sitä ollut vastaajien itse käyttämässä kielessä. Yleisitämurteiset *-loi*, *-löi* -monikot puuttuivat niin ikään aineistosta kokonaan.

Sen sijaan *d:n* katoa oli vastauksissa runsaasti. Jo edeltävistä esimerkeistä on voinut huomata, että vastaajien huomio oli pitkälti keskittynyt erilaisiin katotapauksiin ja heidän omien sanojensa mukaan *sanojen lyhentämiseen*, joten *d:n* kato kuuluu luontevasti samaan murrepiirteiden sarjaan. Vastauksissa *d:n* kato näkyi siellä täällä yksittäisissä sanamuodoissa, kuten *meiän* tai *tehää*.

Yksittäinen mutta mielenkiintoinen muoto oli *mennä*-verbin muoto *männä*. Tätä käytti yksi vastaaja omaa puhekieltään kuvatessaan. Muut vastaajat eivät olleet tätä verbimuotoa maininneet esimerkeissään eivätkä sitä käyttäneet kirjoituksessaan oma-aloitteisesti.

2.4 Joutsenon murteen miellyttävyyden arviointia

Edellä on jo sivuttu myös vastaajieni affektiivista suhtautumista Joutsenon murteeseen sekä omaan murteeseensa. Tässä luvussa esittelen tarkemmin havaintoja vastaajieni arvotuksista.

Itäsuomalaisiin ja etenkin karjalaisiin on aikaisempien tutkimusten perusteella suhtauduttu murrekyselyissä myönteisimmin (Mielikäinen–Palander 2002: 103). Myös yleinen asennoituminen murteisiin on myönteistä (Mielikäinen 2005: 113; Vaattovaara 2009: 98). Onkin mielenkiintoista suhteuttaa omasta aineistostani noussevat arvotukset näihin oletuslähtökohtiin.

Tärkeä lähtökohta oman murteen arvioinnin tutkimiseen on myös vastaajien kielellinen itsetunto. Vaikka omaa murretta usein pidetäänkin parempana kuin muita, etenkin läheisiä murteita, vaikuttaa sen arvottamiseen myös se, miten uskotaan muiden sitä arvostavan. Arvostus taas riippuu siitä, mikä kielimuoto parhaillaan on muo-dissa, eli millä kielimuodolla on prestiisi-asema. Jos oman murteen asemasta voi olla varma, sitä on helppo pitää itsekin miellyttävänä. Jos taas oma murre on kaukana ihannoidusta kielimuodosta, siihen suhtautuminen on ehkä kielteisempää. (Mielikäinen–Palander 2002: 101.)

Aineistossani suhtautuminen Joutsenon murteeseen oli kahtalaista. Toisaalta sitä kuvaillaan varsin myönteisesti, mutta toisaalta osa vastaajista suhtautuu siihen myös kielteisesti tai vähättelevästi. Läheskään kaikki vastaajat eivät kuitenkaan esittäneet erityisiä arvotuksia Joutsenon murteesta. Moni kuvaili murretta vain *tavalliseksi* suhtautuen siihen hyvin neutraalisti. Olisin kuitenkin taipuvainen lukemaan täl-

laiset neutraaliuden ilmaukset enemmän myönteiseen kategoriaan kuuluviksi, sillä kuten aiemmissa tutkimuksissa on todettu, neutraalius nähdään usein hyveenä ja siihen pyritään, joskaan ei nykyään enää niin voimakkaasti kuin aikaisemmin (Mielikäinen–Palander 2002: 101–102; Mielikäinen 2005: 113–114).

Affektiiviset asenteet Joutsenon murretta kohtaan olivat aineistossani yksi niistä asioista, joissa vastausten hajonta ei estänyt tulosten tutkimista numeroiden valossa. Listasin vastaajien käyttämät kuvailevat ilmaukset, ja jaottelin ne positiivisiin, neutraaleihin ja negatiivisiin. Päädyin kuitenkin pian laskemaan neutraalit ilmaukset sisältyviksi positiivisiin, sillä rajankäynti näiden kahden välillä oli kovin häilyvää. Laskelmieni tulokset ovat tarkasteltavissa taulukosta 1.

Taulukko 1. Affektiiviset kuvaukset Joutsenon murteesta.

vastaajat	positiivisia/neutraaleja	negatiivisia	yhteensä
tytöt	11	2	13
pojat	6	3	9
yhteensä	17	5	22

Erottelin kuvaukset myös sukupuolen mukaan, sillä sukupuolella näkyi olevan vaikutusta kuvailujen laatuun. Positiivisia ja neutraaleja kuvauksia oli yhteensä 17, ja niistä 11 oli tyttöjen esittämiä. Pojista vain kuusi oli kuvaillut Joutsenon murretta positiivisesti tai neutraalisti. Negatiivisia kuvauksia kertyi kaiken kaikkiaan paljon vähemmän kuin positiivisia, yhteensä ainoastaan viisi. Näistä viidestä kaksi oli tyttöjen vastauksissa ja kolme poikien kuvauksissa.

Voidaan siis todeta, että joutsenolaiset lapset suhtautuvat Joutsenon murteeseen enemmän myönteisesti kuin kielteisesti. Myönteisiksi luokitelluista kuvauksista suuri osa oli melko neutraaleja ilmauksia. Vastaajat kuvailivat Joutsenon murretta muun muassa *selkeäksi*, *normaaliksi* ja *ihan tavalliseksi* kieleksi. Pari vastaajaa oli verrannut Joutsenon murretta savolaismurteisiin seuraavasti:

ei oikee muit ihmeit niiku savonmurretta. (T30)

ei niinku savossa, et sanoja väännellään nii ettei täältä kotosi oleva meinaa ymmärtää mitää. (T4)

Varsinaisista positiivisista kuvauksista tyypillisimpiä olivat *ihan kivaa, aika kivan-kuuloista ja hauskoja sanoja*.

Kielteiset kuvaukset Joutsenon murteesta peilasivat vertailukohtaa muihin murteisiin. Tässä näkyy varmasti vastaajien kielellinen itsetunto: muiden murteiden puhujien arvostuksella on väliä. Yleistä mielipidettä enemmän tuntuu merkitystä olevan sillä, mitä lähipiiri, kuten sukulaiset tai ystävät, ajattelee omasta murteesta. Tämä käy ilmi seuraavasta esimerkistä:

kaikki sukulaiseni asuu Jyväskylässä ja he pilkkaavat murrettamme
(T8)

Toinen vastaaja tiedostaa kaupunkilaisten pitävän Joutsenon murretta erikoisena, mutta hänen kielellinen identiteettinsä ei kuitenkaan tästä mielipiteestä horju:

Hieman tyhmältä se kuulostaa kun verrataan Helsinkiin, mutta kyllä sillä tulee toimeen. Kyllähän sille nauretaan isommissa kaupungeissa, mutta väliäkös tuolla. (P21)

Yksi vastaaja kuvasi näkemystään näin:

Sellasta mie-sie-sössötystä. Junttimaista. -- (T35)

Tämän vastaajan sanavalinnat olivat erityisen negatiivisesti värittyneitä. Siinä missä muut vastaajat puhuivat neutraalisti *mie sie -kielestä* tai -murteesta, tämä vastaaja kuvaa samaa kielimuotoa *sössötykseksi*. Tästä sanavalinnasta välittyy kielteinen asennoituminen. Vastaaja myös kuvaa Joutsenon murretta junttimaiseksi, minkä tulkitseen viittaavan maalaisuuteen. Tämäkin sanavalinta on kielteisesti värittyneet.

Loput kielteiset luonnehdinnat olivat hyvin lieviä. Vaikka Joutsenon murre pääsääntöisesti koettiin selkeäksi ja ymmärrettäväksi, eräs vastaaja luonnehti sitä *sel-laiseksi, jota kukaa ei ymmärrä* (P44). Toinen vastaaja arvioi puolestaan etenkin nuorison murteen kuulostavan *hassulta*. Tämä ei välttämättä ole edes negatiivinen arvotus, mutta oman tulkintani mukaan *hassu* rinnastuu tässä yhteydessä lähinnä merkitykseen 'outo', vaikka toisessa tilanteessa sen voisi tulkita tarkoittavan myönteisessä mielessä hauskaa.

3 OMA PUHEKIELI

Edellä olen käsitellyt Joutsenon murretta, jonka osa vastaajistani on nimennyt myös omaksi murteekseen. On kuitenkin syytä tarkastella vastaajieni omaa puhekieltä erillään Joutsenon murteesta, sillä suurin osa vastaajista on kokenut puhuvansa joko osittain tai kokonaan erilaista murretta tai puhekieltä kuin Joutsenossa heidän kokemustensa perusteella puhutaan.

Sovellan nuorten puhekielen tutkimuksen tuloksia tätä aineiston osaa käsitellessäni. Määritelmästä riippuen omat vastaajani voidaan nimetä lapsiksi tai nuoriksi. Katsottiinpa vastaajani lapsiksi tai nuoriksi on kuitenkin selvää, että he ovat kansanlingvistisen tutkimuksen perinteestä poiketen epätavallisen nuoria informanteja. Itse puhun tässä tutkimuksessani lapsista, sillä olen halunnut tällä käsitteellä korostaa eroa aikaisempiin tutkimuksiin. Tosiasiallisesti ei kuitenkaan ole mahdollista tehdä tarkkaa rajanvetoa sille, missä vaiheessa lapsuus loppuu ja nuoruus alkaa. Joka tapauksessa on selvää, että vastaajani ovat murrosiän kynnyksellä, joten varmasti nuorten puhekielen tutkimuksen teoriat ovat myös heidän kohdallaan relevantteja tai ainakin suuntaa-antavia.

3.1 Oman puhekielen määrittelyä

Erilaisia kuvauksia ja määritelmiä lasten omasta puhekielestä oli liki yhtä monta kuin vastaajiakin. Aikaisemmin esimerkiksi Laura Arve on jaotellut pro gradu -tutkielmassaan vastaajiensa puhekielen murteeksi, yleispuhekieleksi ja sekakieleksi (Arve 2002: 9). Tässä tutkimuksessa jaottelin kielimuodot kuitenkin **slangiksi**, **murteeksi** ja **sekakieleksi**. Slangin erottelin omaksi kielimuodokseen siksi, että vastaajani käyttivät tätä käsitettä. Koin mielekkäämmäksi tehdä jaottelun aineistolähtöisesti kuin valmiisiin käytänteisiin nojaten. Murre oli toinen selkeä kielimuoto, joka nousi aineistossani esiin. Viimeistä kielimuotojen ryhmää päädyin selvyuden vuoksi nimitämään sekakieleksi. Tähän katsoin kuuluvaksi kaikki sellaiset kielimuodot, joita kuvailtiin eri murteiden tai kielimuotojen sekoituksiksi. Tällaiseksi lukeutuu tässä tapauksessa myös mitä luultavimmin yleispuhekieli, vaikka käsitteenä se ei tullut esiin ainoassakaan vastauksessa. Moni vastaaja kuitenkin kuvaili käyttämänsä kielimuotoa sellaiseksi, että se olisi ollut tulkittavissa myös yleispuhekieleksi. Ilman karkeaa

yleistystä jaottelu olisi kuitenkin käynyt liki mahdottomaksi, sillä rajanveto sekakielten ja yleispuhekielen välillä on vaikea yksiselitteisesti määritellä. Lisäksi oli otettava huomioon, että jaottelua hankaloitti vastaajien vähäinen käsitteiden käyttö. Suuri osa vastaajista ei suoranaisesti nimennyt omaa kielimuotoaan, vaan kuvaili sitä ainoastaan esimerkkilauseiden tai sanaston avulla.

Vaikka olenkin yksinkertaistanut kielimuotojen jaottelun, voidaan laskelmieni tuloksista tehdä suuntaa-antavia päätelmiä. Jaottelin vastaukset myös vastaajien sukupuolen mukaan nähdäkseni, eroavatko tyttöjen ja poikien puhekielet toisistaan. Aikaisempi tutkimus on osoittanut, että pojat puhuvat keskimäärin murteellisemmin ja käyttävät taantuvia ja negatiivisesti leimallisia piirteitä, kun taas tytöt suosivat enemmän laaja-alaisia ja leimattomia puhekielen piirteitä. Hanna Lappalaisen tarkastelemissa 1990-luvun opinnäytetöissä erot poikien ja tyttöjen puhekielessä eivät kuitenkaan ole olleet kovin merkittäviä. (Lappalainen 2001: 84–86.)

Kaikki vastaajani eivät määritelleet lainkaan omaa puhekieltään. Yksi vastaaja myös kielsi puhuvansa lainkaan murretta. Osa vastaajista kuvaili käyttämäänsä kielimuotoa ainoastaan esimerkkien avulla tai sanastoa luettelemalla. Näistä vastauksista olen jaotellut pelkästään tyypillisiä kaakkoismurteisia piirteitä listanneet murteenpuhujiksi ja eri kielimuotoihin kuuluvia esimerkkejä samassa vastauksessa luetelleet sekakielen puhujiksi. Tulokseksi sain 18 puhekielen kuvausta pojilta ja 22 kuvausta tytöiltä. Taulukossa 2 olen esitellyt kuvausten jakautumista eri kielimuotojen mukaan.

Taulukko 2. Tyttöjen ja poikien puhekielen muodot.

vastaajat	murre	slangi	sekakieli	yhteensä
tytöt	9	1	12	22
pojat	4	1	13	18
yhteensä	13	2	25	40

Kuten taulukosta näkyy, tyttöjen ja poikien kielimuodoissa ei ole aineistossani havaittavissa merkittäviä eroja. Molemmilla yleisimpänä kielimuotona on sekakieli, jonka on ilmoittanut puhekielekseen 12 tyttöä ja 13 poikaa. Harvinaisin kielimuoto on slang, jota on ilmoittanut puhuvansa ainoastaan yksi vastaaja kumpaakin sukupuolta. Tässä on kuitenkin huomioitava, että nämä kaksi vastaajaa ovat ainoat pel-

kästään slangin puhekielekseen ilmoittaneet. Monet sekakieltä puhuviksi lukeutuneet vastasivat käyttävänsä murteen rinnalla slangia tai nuorisoslangia.

Ainoa selvä sukupuolten välinen ero on murteenpuhujien määrässä. Heistä tyttöjä on yhdeksän ja poikia ainoastaan neljä. Pojilla siis murteen ja sekakielen puhujien määrän ero on suurempi kuin tytöillä. Näyttäisi siis siltä, että vastaajistani tytöt puhuisivat murteellisemmin kuin pojat, joskaan todennäköisesti ero ei todellisuudessa ole niin merkittävä kuin tämän jaottelun perusteella vaikuttaa. Lisäksi otantani on niin pieni, että näin yleistävää johtopäätöstä ei voi luotettavasti tehdä.

Se selvä tulos kuitenkin on nähtävissä, että suurin osa vastaajistani kokee puhuvansa jonkinlaista sekakieltä. Aiemmin onkin havaittu, että nuoret käyttävät aikuisia vähemmän suppea-alaisia ja leimallisia murrepiirteitä ja suosivat sen sijaan laajalle levinneitä puhekielisyyksiä (Lappalainen 2001: 77; Mielikäinen 1982: 281–287). Myös iän on huomattu vaikuttavan murteella puhumiseen. Yläkouluikäisenä murteellisuus on koettu hävettäväksi, ja silloin on ollut tarpeen opetella trendikkäämpi, eteläsuomalainen puhetyyli. (Palander–Nupponen 2005: 46.) Toisaalta on myös havaittu, että nuoret eivät tiedosta murrepiirteitä omassa puhekielessään (Alpia 2005: 115). Vastaajani eivät vielä olleet yläkouluikäisiä, mutta siirtymävaihe lapsesta nuoreksi heillä varmasti oli jo käynnissä. Vastaajat itsekin havainnoivat iän vaikutusta puhetyyliinsä. Moni kertoi puhuvansa kuten muutkin nuoret tai käyttävänsä *nuorisoslangia* murteen rinnalla. Eräs vastaaja kuvaili nuorisoslangin puhujia näin:

Ne ovat sellaisia vähän kuin ”kovia” esim. niillä joilla on alkanut jo murrosikä, ne käyttää joistain sanoista lyhenteitä tai muuntavat joitain sanoja erilaisiksi kuin ne ovat jne. (T2)

Kaveripiirinkin arvioitiin vaikuttavan puhetyyliin:

Yleensä ”jengi” piireissä puhutaa lyhyillä sanoilla ja esitetään kovista. Joillain on joka kolmas sana vittu. Joillai se voi olla jopa jokatoinen. (P13)

Omaa sekakieltään vastaajani kuvailivat muun muassa seuraavasti:

mä/sä + perus puhekielt joskus jtn kirjakielen sanoi (T28)

Suomea joskus vähän englantia mä ja sä ja mie ja sie murteilla (T15)

Nuorten puhekielen erityispiirteet löytyvät vertaamalla sitä aikuisten puhekielen. Nuorten ja aikuisten puhekielen eroja on selitetty kapinana ja haluna irrottautua vanhemmistaan (Paunonen 1982b: 146–147). Kyse on siis itsenäistymisestä, ja ilmiö liittyyne murrosikään ja oman identiteetin kehittymiseen. Monet vastaajistani havainnoivat itsekkin nuorten ja aikuisten puhekielen eroja. Ne vastaajat, jotka kokivat itsensä sekakielen puhujiksi, kuvailivat murteita usein *vanhojen ihmisten* tai *aikuis-**ten* kielimuodoksi. Osa sekakieltä puhuvista myös kertoi puhuvansa perheensä kanssa murteellisemmin kuin kavereidensa kanssa.

Myös murteenpuhujiksi itsensä mieltävät havainnoivat kuitenkin eroja aikuisten ja nuorison kielimuotojen välillä. Eräs vastaaja kuvaili omaksi kielimuodokseen mieltämänsä Joutsenon murretta *selkeäksi ja normaaliksi*, mutta jatkoi havainnoimalla, että *aikuiset ja nuoret lausuu sen eritaval* (T6). On mahdollista, että vaikka vastaajani eivät koekaan puhuvansa pääsääntöisesti kovin murteellisesti, heiltä on jäänyt huomaamatta se, että vaikka puhekieli muuttuu ja aikuisten puheessa murrepiirteet ovat säilyneet paremmin, käyttävät he itsekkin edelleen monia murrepiirteitä puheessaan. Tämän suuntaisia tuloksia on saanut aiemmin myös Johanna Alpia (2005).

Murteenpuhujiksi itsensä mieltävistä vastaajista monet arvelivat puhuvansa Joutsenon murretta, koska olivat siihen lapsesta asti tottuneet. Suurin osa murretta puhuvista myös piti Joutsenon murretta läheistensä yleisimmin käyttämänä kielimuotona. He kertoivat esimerkiksi kavereidensa puhuvan *mie sie -tyyllillä*.

Kyselylomakkeessani oli erikseen kohdat, joissa vastaajaa pyydettiin kuvailemaan omaa puhekieltään kavereidensa ja perheensä kanssa. Oletuksena oli, että puhetaapa vaihtelee sen mukaan, kenen kanssa puhutaan. Tämän suuntaisia tuloksia on saanut esimerkiksi Laura Arve pro gradu -tutkielmassaan. Hänen tutkimuksessaan nuoret puhuivat kaveriporukassa vähemmän kontrolloitua kieltä kuin vieraiden ihmisten seurassa. Myös vanhempien ihmisten kanssa puhuttaessa puhetyyli vaihtui herkemmin. (Arve 2002: 36.)

Vastaajistani 29 kertoi puhuvansa samalla tavalla sekä kotona että kavereiden kanssa. Vain 12 vastaajaa totesi puhetyylinsä vaihtelevan näissä tilanteissa ainakin vähän. Muutama jätti kokonaan vastaamatta näihin kysymyksiin tai vastasi pelkkiä

esimerkkilausahduksia käyttäen ja jäi siksi laskelman ulkopuolelle. Tyttöjen ja poikien välillä ei tässä ilmiössä ollut havaittavissa eroja.

Aikaisemmasta tutkimustuloksesta poiketen vastaajani eivät puhuneet murteellisemmin kaveriporukassa, vaan nimenomaan perheensä kesken (vrt. Arve 2002: 36). Moni kuvaili tärkeimmäksi eroksi persoonapronominien käyttöä. Kaveriporukassa käytössä olivat *mä* ja *sä* -variantit, kun taas kotona käytettiin kaakkoismurteisia *mie* ja *sie* -pronomineja.

Toisaalta murteellisuutta on tässä vaikea arvioida, sillä kukaan ei kuitenkaan väittänyt puhuvansa kotona kirjakieltä. Eräs vastaaja kuitenkin oli sitä mieltä, että perheen kesken käytetään sivistyneempää kielimuotoa:

No, perheen kesken tietysti KAIKKI puhuu sivistyneemmin. (T37)

Pääasiassa kaveriporukan ja kotikielen ero näkyi nuorisolangin käytössä. Vastaajat puhuivat kotonaan murretta tai yleispuhekieltä ja kavereiden kanssa nuorisolangia. Kukaan ei kertonut puhuvansa kaveriporukassa murteellisemmin kuin perheen kesken. Osan mielestä erot olivat lähinnä sanastollisia. Useampi vastaajista kertoi kiroilevansa enemmän kaveriporukassa, vaikka kotonakin *joskus lipsahtaa*. Toisen sanastollinen ero olivat lyhenteet, kuten *omg*, *lol*, *jtn* ja *mts*, joiden katsottiin kuuluvan enemmän kaveriporukan kieleen kuin kotikieleen. Pohjimmiltaan erojen syy tuntui olevan vastaajilla sama:

-- meiksit ei oikein tajuu nuoriso ”slangii” (T30)

Huomiota herättävä seikka aineistossani on se, että useat vastaajat kertoivat puhuvansa vieraita kieliä tai niiden ja suomen kielen sekoitusta, vaikka vastaajissa ei ollut taustatietojen perusteella maahanmuuttajalapsia. Tämä saattaa johtua kysymyksenasettelusta, sillä se kuului: *Millaista kieltä/murretta itse puhut?* Toki on myös niin, että vieraat kielet vaikuttavat yhä enenevässä määrin lasten ja nuorten arjessa. Mielenkiintoista on, että vieraista kielistä ei mainittu ainoastaan englantia, vaan vastaajat kertoivat puhuvansa kotonaan myös kiinaa ja espanjaa. Tämän aineiston pohjalta ei kuitenkaan voida tehdä päätelmiä vieraiden kielten puhumisesta tai niiden vaikutuksista. Aineistossani ei myöskään käy ilmi, onko näissä tapauksissa kyse koodinvaihdosta. Esimerkkien puutteessa tähän näkökulmaan ei ole mahdollista tarttua,

vaikka sitä olisi mielenkiintoista selvittää. Taustatiedoissa ei kysytty mahdollisesta monikielisydestä tai -kulttuurisuudesta mitään, joten myöskään vastaajien taustan vaikutusta heidän murre- tai laajemmin kielikäsitteisiinsä ei voida tarkastella. Taustatiedoista selvisi ainoastaan se, että kaikki vastaajat olivat asuneet koko ikänsä Suomessa. On kuitenkin selvää, että lapset ja nuoret elävät maailmassa, jossa heidän puhekielensä saa vaikutteita erilaisten murteiden lisäksi vieraista kielistä. Se, miten puhekieli näiden vaikutteiden myötä muotoutuu, on oma tutkimuksen aiheensa.

Vastaajista muutama oli sitä mieltä, että heidän puhekieleensä kuului piirteitä vieraista murteista. Tämä on mielenkiintoista sikäli, että vain osalla heistä tämä selityksi perhetaustan vaikutukseksi. Ne, joiden vanhemmat olivat muuttaneet muilta murtealueilta tai jotka olivat itse asuneet jossain muualla kuin Joutsenossa, tulivat tämän maininneeksi joko alun taustatieto-osiossa tai vastaustensa yhteydessä. Kaksi vastaajaa kertoikin ottavansa vaikutteita vanhempiensa murteesta.

Kaksi vastaajaa sen sijaan eivät olleet asuneet muualla kuin Joutsenossa, mutta kertoivat silti puhuvansa jotain muuta murretta yleispuhekielen seassa. Mielenkiintoisinta on, että he katsoivat puhuvansa muita murteita nimenomaan kaveriporukassa, mutta Joutsenon murretta tai sekakieltä perheensä kesken. Toinen vastaaja kertoi kavereidensa ja vanhempiensa puhuvan *normaalia Joutsenon murretta*, mutta itse hän oman kertomansa mukaan puhuu kaveriporukassa *joskus Turun murretta* (T6). Toinen puolestaan sanoi käyttävänsä *ehkä vähän Oulun murretta* (T1).

Tällaisille tapauksille on vaikea keksiä selityksiä, etenkin kun vastauksissa ei ole laajemmin kuvailtu tai selitetty omaan puhekieleeseen vaikuttavia syitä. Tulkintojen tekeminen jää arvailujen varaan. Kenties tällainen vaikutteiden hakeminen muista murteista liittyy vastaajan murrosikään ja identiteetin rakentumiseen. Ehkä tarkoitus on erottua joukosta tai osoittaa kuuluvuutta johonkin toiseen, parempaan pidettyyn ryhmään. Voihan myös olla, että nämä vastaajat vain kokevat puhuvansa eri tavalla kuin muut lähipiirissään ja kuvailevat sitä muiden murteiden avulla. Kyseessä voisi toki olla myös käynnissä oleva puhekielen muutos: ehkä osa vastaajista on poiminut leviämässä olevia piirteitä muista murteista. Melko epätodennäköiseltä kuitenkin tuntuisi, että he olisivat tällaiset yksittäiset piirteet osanneet paikantaa tiettyyn murteeseen kuuluviksi. Kuten sanottu, havainto on mielenkiintoinen, mutta sen luotettava tulkinta ei tämän aineiston perusteella ole mahdollista.

3.2 Oman puhekielen piirteet ja sanasto

Niin Joutsenon murteen kuin oman puhekielensäkin osalta vastaajani havainnoivat ylivoimaisesti eniten persoonapronominien käyttöä. Jako kahteen ryhmään oli selvä: toiset puhuvat *mie sie -tyylillä* ja toiset taas *mä sä -kieltä*. Kuten edellä jo pohdittiin, yksi ero näiden kahden ryhmän välillä näyttäisi olevan murrosiän siirtymä lapsesta nuoreksi. Myös koulusuuntautuneisuuden on huomattu vaikuttavan nuorten murreeroihin, mutta näissä tutkimuksissa informantit ovat olleet joko yläkoulun loppuvaiheessa tai jo ammattikouluun ja lukioon siirtyneitä (Lappalainen 2001: 87). Tällaisia sosiaalisia eroja tuskin siis vielä alakouluikäisillä on havaittavissa, vaan erot johtuvat todennäköisemmin ikävaiheeseen kuuluvan murroskauden kehityksestä.

Persoonapronominien lisäksi vastaajani havainnoivat lähinnä oman puhekielensä sanastoa ja sananmuodostusta. Tämä ehkä johtuu paitsi kielenpiirteiden erotte-
lun vaikeudesta myös siitä, että niin moni koki puhuvansa sekakieltä, joka koostui murteesta, nuorisolangista ja yleispuhekielestä. Slangia ja erityisesti nuorisolangiahan on määritelmässä luonnehdittu erityisesti sanaston tasolla erottuvaksi kielimuodoksi (Suojanen 1982: 156; Paunonen 2000: 36–37).

Vastaajani luettelivat runsaasti esimerkkejä käyttämistään puhekielisistä ja nuorisolangiin kuuluvista sanoista. Tällaisia olivat esimerkiksi *repesin = nauroin, faija, teikkikset = sinun/teidän vanhemmat, dösä, fleda, hiffaa, feimi, dissaus, angst, kone lagaa, läppä*. Moni kertoi yhdistelevänsä tai *sekoittavansa* suomen kieltä ja englantia. Eräs vastaaja kuvaili ilmiötä näin:

No yleensä ei puhuta kirjakieltä ja sekoitetaan englantia. Esimerkiksi auto starttaa pihasta ja just jotain toho suuntaa. Myös käytetään paljon tällaisia sanoja: fail, dissa, lol, feimi, feidaa ja läppä. Paljon kiro-sanoja kyllä kuulee. Puhutaan myös lyhenteillä kuten mitään = mtn, ei vois vähempää kiinnostaa = evvk, lots of laught = lol, ketään = ktn, joo = j, ok = k tai kk yms. (T37)

Ilmeisesti suomen kielen ja englannin sekoittamisella tarkoitettiin tämän kaltaisissa vastauksissa lainasanojen runsasta käyttöä. Esimerkkejä kielten sekoittumisesta ei kuitenkaan antanut kuin vastaaja T37, joten päätelmien tekeminen siitä jää pinnalliselle tasolle. Mikäli aineistoni mahdollistaisi kielten sekoittumisen tarkastelun koodinvaihdon näkökulmasta, voisi tällaisista tapauksista tehdä laajempiakin tulkintoja.

Yllä olevasta esimerkistä näkyy, kuinka vastaajat mielsivät lyhenteet sanastoonsa kuuluviksi. Jää epäselväksi, tarkoittavatko vastaajat todella käyttävänsä lyhenteitä puhuessaan, vai käytetäänkö niitä muilla tavoin viestiessä, esimerkiksi tekstiviesteissä ja sähköposteissa. Joka tapauksessa lyhenteitä lueteltiin sekä murre sanoja koskevan kysymyksen kohdalla että omaa puhekieltä kuvaillessa runsaasti. Vastaajien käyttämistä lyhenteistä suuri osa on englanninkielisiä (*ofc = of course, orly = oh really, omg = oh my god, lol = lots of laughs*), mutta joukossa on myös suomen kielen pohjautuvia muotoja kuten *mts* eli *mitäs* tai *mitäs sinä*.

Lyhenteet ovat nousseet esiin myös Salla Ojan ja Anita Kantoluodon pro gradu -tutkielmissa. Heidän tutkimuksissaan sekä kangasniemeläiset että lahtelaiset nuoret olivat maininneet lyhenteet kuuluviksi omaan puhekieleensä (Oja 2011: 30; Kantoluoto 2007: 31). Tästä voisi päätellä, että lyhenteet kuuluvat laajemminkin nuorison yleispuhekieleen tai nuorisoslangiin eivätkä ole vain paikallinen ilmiö.

Edeltävissä luvuissa poimin Joutsenon murteeseen kuuluvia kielenpiirteitä vastaajieni käyttämästä kielestä sellaisistakin yhteyksistä, joissa he eivät tarkoittaneet niitä esitellä tai havainnoida. Jo tuolloin kävi selväksi, että vastaajieni kielessä näkyi sekä heidän antamiensa esimerkkien kautta että niin sanotusti rivien välistä sellaisia-kin kaakkoismurteisia piirteitä, joita he eivät olleet osanneet nimetä tai välttämättä edes kuvailla kovin tarkasti. Yleisimmät tällaiset piirteet olivat erilaisia katotapauksia (*d*, sananloppuinen *n*) sekä loppuheittoa (*a* ja *ä*).

Omassa puhekielessään moni vastaaja piti merkittävänä juuri sanojen lyhentämistä, joilla he monissa tapauksissa viittasivat sanalyhenteisiin, joita edellä olen tarkastellut. Näkisin kuitenkin, että lyhentämisellä tarkoitettiin myös vaikeammin hahmotettavalla kielenpiirteiden tasolla tapahtuvaa sanojen lyhenemistä, siis juuri katoja ja loppuheittoa. Vastaajat kuvailivat omaa puhekieltään myös helpoksi ja nopeaksi puhua. Tulkitsisin tämän lyhyiden, helppouden ja nopeuden tulevan ainakin osin edellä mainituista kaakkoismurteisista katopiirteistä. Vastaavanlaisesti kaakkoismurteita on kuvailtu myös aikaisemmin (ks. Palander–Nupponen 2005: 36).

Vastaajien oma kieli vaikuttaisi siis olevan ennen kaikkea sekakieltä, joka koostuu murteesta, yleispuhekielestä ja nuorisoslangista. Näiden kielimuotojen hallitsevuus vaihtelee sen mukaan, millaisessa tilanteessa vastaajat puhuvat. Kaveripii-rissä nuorisoslangi korostuu ja perheen parissa murre nousee enemmän esiin. Kielellinen identiteetti vaikuttaisi olevan muotoutumistilassa.

4 MUIDEN MURTEIDEN NIMEÄMINEN JA TUNNISTUS

On havaittu, että ei-kielitieteilijät tunnistavat parhaimmin itselleen läheisiä kielimuotoja. Naapurimurteita tunnistetaan ja osataan nimetä paremmin kuin maantieteellisesti kaukaisempia kielimuotoja. Kaukana sijaitsevien murteiden nimeäminen on vaikeampaa erityisesti kontaktien puutteen vuoksi. (Palander 2005: 56, 63.) Lisäksi mitä vähemmän eroja omaan murteeseen on, sitä helpompi niitä on nimetä (Mielikäinen–Palander 2002: 98). Toisin sanoen pienet erot pistävät silmään ja niihin on helpompi tarttua. Vaikeampaa sen sijaan on nimetä erityispiirteitä sellaisesta murteesta, joka on monella tavoin erilaista kuin oma puhekieli.

Aineistoani tarkastellessa on olennaista kiinnittää huomiota vastaajieni sukupolveen ja sen vaikutukseen myös murteiden tunnistamisen osalta. On huomattu, että ei-murretietoisuus nykyään enää synny niinkään koulussa opittuna vaan se välittyy median kautta esimerkiksi mainoslauseista, elokuvista ja televisioviitteestä. Myös murretta puhuvat julkisuuden henkilöt voivat lisätä murteiden tuntemusta. (Palander 2007b: 13.) Tällaiset seikat luultavasti vaikuttavat myös tämän tutkimuksen vastaajien murretietoisuuden taustalla.

Muita murteita käsittelevät osat aineistostani olen käsitellyt jaottelelematta vastaajia heidän sukupuolensa mukaan. Havaitsin aineistoa analysoidessani, että sukupuolten väliset erot ovat joko marginaalisia tai olemattomia. Lisäksi vastaukset ovat kaiken kaikkiaan siinä määrin hajanaisia ja laadultaan vaihtelevia, että tarkempia jaotteluita tai laajempaa numeerista taulukointia olisi ollut mahdotonta tehdä. Kvantitatiivisesti tulokset eivät myöskään ole mielenkiintoisia, vaan olennaisinta tässä aineistonosassa ovat sen laadulliset ominaisuudet. Ne ovatkin pääasiallisena tarkastelukohteenani jatkossa.

4.1 Murteiden tunnistaminen ja nimitykset

Aineistosta kerättyjä muiden murteiden nimityksiä on yhteensä 37. Nimityksistä 29 kuvasi murteita. Niiden lisäksi oli nimetty sellaisia kielimuotoja, joita ei voida luokitella murteiksi, kuten vieraita kieliä tai yksittäisten henkilöiden käyttämiä kielimuotoja. Eri nimitykset ja niiden jakautuminen murrealueittain on kuvattu taulukossa 3.

Kirjakieli mainittiin muutamassa vastauksessa, mutta sen nimenneet vastaajat eivät kuitenkaan pitäneet sitä murteena, vaan käyttivät termiä enemmän kuvaamaan joidenkin tiettyjen kielimuotojen käyttäjien puhetapaa tai joissain tapauksissa arvioivat itse puhuvansa kirjakielisesti. Tästä syystä olen jättänyt sen pois taulukosta. Taulukoidut nimitykset olen kerännyt koko kysymyslomakkeen huomioiden, joskin suurin osa on peräisin erityisesti niitä koskevan kysymyksen vastauksista (*Mitä muita murteita tiedät?*).

Taulukko 3. Nimitysten jakautuminen murrealueittain.

Murre	Nimitysten yhteismäärä	Prosenttiosuus kaikista nimityksistä n. %
Savolaismurteet: Savon murre, savo, savolaisten puhe, savolainen, Kuopio, Varkauden murre, Joroisin murre, Savonlinnan murre, Päijänteen murre	36	33,3
Helsingin aluepuhekieli: Helsingin murre, Stadin slangi, Hesa slangi, Hesän slangi, Helsingin slangi, Helsinki, Pääkaupunkiseudun murre	23	21,3
Hämäläismurteet: Tampereen murre, Kouvolan murre	4	3,7
Lounaismurteet: Turun murre, Turku, Rauman murre	18	16,7
Pohjalaismurteet: Oulun murre, Ylivieska, Pohjanmaan murre/murteet	10	9,3
Peräpohjalaiset murteet: Lapin murre, Rovaniemen murre	2	1,9
Kaakkoismurteet: Karjalan murre, Imatra	6	5,5
Muut: mä, sä -murre, miä, siä (-murre), mää, sää -murre, isin murre, mummin murre	6	5,5
Vieraat kielet: mandariinikiina, viro, eestin murre	3	2,8

Tässä tutkimuksessa tarkastelen murteita sekä kielitieteellisen jaottelun pohjalta että vastaajieni luokittelun kautta. Vastausmäärien perusteella olen päätenyt ryhmittelemään murteet siten, että niitä on mielekästä käsitellä. Näin ollen jaottelussani puhun seuraavista ryhmistä: savolaismurteet, Helsingin aluepuhekieli, lounaismurteet, hämäläismurteet, kaakkoismurteet, pohjalaismurteet sekä peräpohjalaismurteet.

Olen siis yhdistänyt etelä-, keski- ja pohjoispohjalaiset murteet yhdeksi ryhmäksi ja peräpohjalaiset murteet omaksi ryhmäkseen. Lisäksi käytän yhteisnimitystä lounaismurteet, sillä lounaismurteiden ja lounaisten välimurteiden alueilta vastaajani olivat tarkastelleet lähes yksinomaan Turun kaupunkimurretta, joten näitä kahta ryhmää ei ole mielekästä lähteä erottelemaan.

Eniten mainintoja keräsivät savolaismurteet (9 erilaista nimitystä, yhteensä 36 mainintaa), jotka maantieteellisesti ja kielihistoriallisesti sijoittuvat kaakkoismurteita lähimmäs (Rapola 1969: 139). Savolaismurteita myös kuvailtiin eniten, mitä käsitellään tarkemmin myöhemmissä luvuissa.

Savolaismurteita nimettiin maantieteellisesti maakunnan (*Savo*) ja kaupunkien (*Kuopion murre*) sekä lisäksi kielenpuhujien (*Savolaisten puhe*, *Savolainen*) mukaan. Tällaiset nimeämisperusteet ovatkin ei-kielitieteilijöille tyypillisiä, joskin on havaittu, että ei-kielitieteilijät hahmottavat murteita myös muun muassa hallinnollisten, kulttuuristen, poliittisten, sosiaalisten tai ekonomisten rajojen mukaan. Nämä seikat ovatkin vaikuttaneet asukkaiden kanssakäymiseen ja siten myös kieleen. (Palander 2005: 57, 62.) Myös epätavallisempia nimeämisperusteita käytettiin. Niihin palaan tarkemmin tuonnempana.

Toiseksi eniten nimettiin Helsingin aluepuhekielen muotoja. Näitä nimityksiä oli vastauksissa kaikkiaan 23. Helsingin seutu erotettiin siis selvästi omaksi murrealueekseen, kuten oli odotettavissakin. Nimityksissä on kuitenkin hajontaa. Selvin ero on siinä, onko kielimuotoa nimitetty **slangiksi** vai **murteeksi**. Slangin määrittely on haasteellista. Sitä voidaan pitää esimerkiksi tyyllillisenä tai sanastollisena ilmiönä. Se ei kuitenkaan rinnastu suoraan murteisiin tai puhekieleen. (Suojanen 1982: 155–156.) Varmasti ei voida tulkita, ovatko vastaajat osanneet erottaa slangin murteesta, sillä yksikään yksittäinen vastaaja ei nimennyt molempia. 11 vastaajaa käytti termiä murre ja yhtä moni mainitsi slangin. On luultavaa, että käsitteiden määrittely ja toisistaan erottaminen on vielä vastaajieni ikäisille lapsille liian vaikeaa, eikä niihin täten ehkä ole mielekästä paneutua kovin syvällisesti.

Nimityksiä on kuitenkin mielenkiintoista pohtia, ja niistä voidaankin tehdä varauksellisia päätelmiä. Vaikuttaa esimerkiksi siltä, että slangilla ja murteella ehkä viitataan eri asioihin. Vastaajat nimittäin puhuvat neutraalisti *Helsingin* tai *pääkaupunkiseudun murteesta* tai slanginomaista ilmaisua tavoitellen *Stadin* tai *Hesan slangista*. Vain yhdellä vastaajalla esiintyi muoto *Helsingin slang*i, jossa neutraali ja slan-

ginomainen ilmaisutapa yhdistyvät. Palaan näiden nimitysten eroihin ja tulkintoihin murteiden kuvauksia käsittelevässä luvussa.

Hämäläismurteisiin kuuluva *Tampereen murre* mainittiin aineistossani kolme kertaa. Yksittäisen maininnan sai myös kaakkoishämäläinen *Kouvolan murre*. On kuitenkin erityisen huomionarvoista, ettei Hämettä alueena (esimerkiksi *Hämeen murre* tai *hämäläismurteet*) mainittu yhdessäkään vastauksessa. Myöskään Etelä-Suomi ei esiintynyt alueellisena nimityksenä yhdelläkään vastaajalla, mikä on merkittävä havainto. Sama ilmiö kuitenkin näkyy myös Marjatta Palanderin tutkimustuloksessa, jossa Etelä-Suomi oli yksi pohjoiskarjalaisten informanttien yleisimmin käyttämistä murrenimityksistä, mutta ei esiintynyt eteläkarjalaisten eikä Helsingin seudun informanttien viidentoista yleisimmän nimityksen joukossa. Tämä johtuu luultavasti siitä, että eteläkarjalaiset mieltävät itsensä eteläsuomalaisiksi. (Palander 2007a: 27; Palander 2011: 35.)

Maantieteellisesti etäiset pohjalaiset ja peräpohjalaiset murteet ovat aineistossani niukkimmin edustettuina. Lappi alueena mainittiin vain kahdessa vastauksessa. Pohjoiset kaupungitkin saivat vain hajamainintoja esimerkiksi *Rovaniemen murre* nimettiin vain kerran. Tämä on tuloksena mielenkiintoinen, sillä aikaisemmissa tutkimuksissa (ks. esim. Palander 2007) Lappi on ollut yksi kaikkein yleisimmin nimeytyistä murrealueista. Omassa aineistossani pohjoisista kielimuodoista eniten sai mainintoja *Oulun murre*, jonka nimesi kuusi vastaajaa. Kaksi vastaajaa mainitsi pohjalaismurteet aluenimityksenä (*Pohjanmaan murre/murteet*).

Toisaalta maantieteellisesti niin ikään suhteellisen etäiset lounaismurteet saivat paljon mainintoja, yhteensä 18. Tältä alueelta eniten oli nimetty *Turun murretta*, joskin myös *Rauman murre* sai pari mainintaa. Median vaikutuksen voisi arvella selittävän osaltaan lounaismurteiden tuttuutta, sillä turkulaiseksi miellettyä puhetapaa on käytetty paljon muun muassa televisiovihteessä ja erityisesti kotimaisissa sketsiohjelmissa (esim. MTV3:n Putous-sketsiohjelma ja sen sketsihahmokilpailu) huumorin keinona. Toisaalta myös pohjalaisuus on ollut viime vuosina näkyvillä mediassa. Esimerkkinä mainittakoon televisio-ohjelma Duudsonit ja musiikin alalla suosittu Lauri Tähkän tuotanto. Onkin siis vaikea arvioida, mistä erot näiden etäisten murrealueiden nimeämismäärissä johtuvat.

Yksi tulkinnan kannalta ongelmallinen aineistossa nimetty murrealue on vielä *Karjalan murre*. Sen oli maininnut muita murteita koskevan kysymyksen kohdalla

viisi vastaajaa. Osa näistä vastaajista ja muutama muu heidän lisäksi oli myös nimennyt Karjalan murteen omaksi murteekseen tai Joutsenossa puhuttavaksi murteeksi. Tästä syystä on haastavaa yrittää tulkita, mitä aluetta vastaajat ovat Karjalalla tarkoittaneet. Aikaisempien kansanlingvististen tutkimusten informantit ovat nimittäneet kaakkoismurteita pääasiassa joko *Karjalan* tai *Etelä-Karjalan* murteeksi. Toisaalta pelkällä *Karjalan murre* -nimityksellä on voitu viitata myös laajempaan sekä Etelä- että Pohjois-Karjalan tai osia näistä käsittävään alueeseen. (Palander 2011: 124.)

Koska kysymyslomakkeeseeni ei kuulunut karttatehtäviä, ei ole mahdollista saada varmuutta siitä, mitä murrealuetta vastaajat ovat *Karjalan murteella* tarkoittaneet. On mahdollista, että ne vastaajistani, jotka olivat nimenneet Karjalan murteen ainoastaan vieraita murteita koskevan kysymyksen kohdalla, ovat tarkoittaneet sillä enemmän Pohjois-Karjalaan painottuvaa aluetta. Toisaalta he ovat voineet mieltää murteen itselleen vieraaksi, vaikka katsoisivat sitä puhuttavan omalla asuinalueellaan Etelä-Karjalassakin. Sen sijaan on luultavaa, että ne vastaajat, jotka pitivät Karjalan murretta myös Joutsenossa puhuttavana tai omana murteenaan, ovat tarkoittaneet nimityksellä Etelä-Karjalan aluetta, joskin on mahdollista, että hekin ovat käsittäneet Karjalan alueen laajemmaksi lukien mukaan myös Pohjois-Karjalan tai osia siitä. Nämä tulkinnalliset haasteellisuudet olen ottanut huomioon, mutta selvyuden vuoksi *Karjalan murre* on edellä esitetystä taulukossa laskettu kuitenkin kuuluvaksi kaakkoismurteiden alueeseen. Tämä on syytä pitää mielessä lukuja tarkastellessa, ja etenkin tämän murrealueen prosentuaaliseen osuuteen kaikista nimityksistä on syytä suhtautua varauksellisesti.

Lopuksi on vielä huomattava, että vaikka nimityksiä eri murteille löytyi aineistosta hyvin, eivät läheskään kaikki vastaajat tavoittaneet niitä yhtä hyvin. Osa vastaajista nimesi luettelomaisesti useita eri alue- tai kaupunkimurteita, mutta osa taas ei osannut nimetä ainoatakaan. Osa vastaajista myönsi rehellisesti, ettei muista tai osaa nimetä muita murteita. Osa puolestaan väitti tietävänsä murteita, muttei kuitenkaan nimennyt niitä. Toisilla vastaajilla selitykset murteiden tunnistamisesta olivat ympäröityjä ja kierteleviä. Kysymykseen *mitä muita murteita tiedät?* oli vastattu esimerkiksi seuraavilla tavoilla:

Tiedän miten niitä murteita puhutaan, mutten tiiä mis niitä puhutaan.
(T29)

Enpä nyt ole varma mistää murteista muualla, mutta eiköhä ne aika samal tavalla puhu. Siis me nuoret. (T37)

No savon ja ei nyt oikeen tule mieleen mutta kyllä niitä aika kasa on. (T9)

Mä, sä, miä, siä, savon murre, ehkä jotain muita mut en vaa muista (P23)

Ei tule mieleen. (P22)

emt/ehkä jotai tosi outoja mut en kyl ymmärrä niist mitää (P19)

Tällaiset vastaukset henkivät epävarmuutta. Moni niistäkin vastaajista, jotka todella nimesivät eri murteita, aloitti vastauksensa sanoilla *en tiedä* tai lyhenteellä *emt*, joka tarkoittanee samaa asiaa.

Emt jtn savo ja stadi slangi (T30)

en erityisiä. Stadin slangi kai? (T26)

4.2 Nimeämisperusteet

Aineistossani murteiden nimeämiseen on käytetty monia eri nimeämisperusteita. Huomionarvoista on, että yleisimpien nimeämisperusteiden lisäksi informanttini ovat käyttäneet myös varsin innovatiivisia nimenantotapoja.

Aikaisempi tutkimus osoittaa, että murteita nimetään pääasiassa alueellisesti, yleensä maakunnan tai kaupungin mukaan. Muita tapoja nimetä vieraita murteita ovat murteenpuhujien tai kieliyhteisön käyttäminen kielimuodon nimenä. (Mielikäinen – Palander 2002: 93–94.) Tavalliselle kielenkäyttäjälle murrealueet hahmottuvat siis enemmän hallinnollisten, sosiaalisten, kulttuuristen tai maantieteellisten rajojen kuin pelkästään kielen perusteella (Palander 2005: 56).

Näitä havaintoja tukevat osittain myös omasta aineistostani löytyvät nimeämisperusteet. Suurin osa nimistä viittaa selkeärajaiseen maantieteelliseen alueeseen, kuten esimerkiksi *Helsingin murre* tai *Pohjanmaan murre*. Vastaajat ovat ni-

menneet murteita alueellisesti sekä maakunnan nimeä käyttäen että kaupungeittain mainiten. Uudemmissa tutkimuksissa on havaittu, että kaupungit ovat nousseet tärkeiksi alueellisen hahmotuksen perustoiksi. Esimerkiksi hämäläismurteiden osalta tämä on loogista, sillä murrealue on laaja eikä siitä ole helppo havaita jonkinlaista keskivertomurretta. Tämä näkyy omassa aineistossanikin, sillä hämäläismurteista oli nimetty ainoastaan kaupunkien nimien mukaisia muotoja (*Tampereen murre, Kouvolan murre*). Kaikilla murrealueilla ei kuitenkaan ole selkeää kaupunkikeskusta, jonka mukaan murretta nimitettäisiin. Tällaisia ovat esimerkiksi pohjalaismurteet. (Mielikäinen–Palander 2002: 95.)

Aineistossani nousee tältä osin kuitenkin esiin epätavallinen tutkimustulos. Mielikäisen ja Palanderin mukaan nimittäin savolaismurteiden alueella kaupunkien mukaan nimeäminen on harvinaista, sillä savolaisuus on heimona niin hallitseva käsite, että keskeisetkin kaupunkikeskukset, kuten Kuopio, jäävät sen varjoon nimeämisessä (Mielikäinen–Palander 2002: 95). Samoin odotuksenmukaista olisi, etteivät Pohjanmaan kaupungit nousisi aluemurteen ohi nimityksissä. Omassa aineistossani Kuopio on kuitenkin nimetty omaksi murrealueekseen neljässä vastauksessa ja Oulu peräti kuudessa vastauksessa. Vain Helsingin ja Turun murteet on mainittu niitä useammin. Näiden taakse sen sijaan jäi esimerkiksi Tampereen murre, jonka olisi voinut olettaa tulevan nimetyksi useammassa vastauksessa.

Oulun ja Kuopion kaupunkimurteiden nimeämisessä on aineistossani havaittavissa kuitenkin yksi selkeä ero. Oulun murretta ei ole osattu liittää pohjalaismurteisiin. Kuopion murre sen sijaan tunnistettiin kuuluvaksi savolaismurteisiin. Eräs vastaaja määritteli asian näin:

Savon murteen puhujat ovat yleensä savolaisia ja sitä käytetään (tietääkseni) Kuopiossa ja sen lähellä sijaitsevilla kaupungeilla. (T7)

On kuitenkin otettava huomioon tätä tulosta analysoidessa, että yksi vastaajistani oli muuttanut Joutsenoon Kuopiosta. On siis mahdollista, että Kuopio on ainakin hänen luokkatovereilleen tuttu tästä yhteydestä. Eräs toinen vastaaja puolestaan kertoi itse puhuvansa Oulun murretta. Nämä seikat tuskin kuitenkaan yksistään riittävät selittämään Kuopion ja Oulun saamia mainintoja, sillä niitä löytyi molempien luokkien vastaajilta. Ei myöskään ole mitään varmuutta siitä, minkä ikäisenä toinen vastaaja oli Kuopiosta Joutsenoon muuttanut tai tiesivätkö luokkatoverit hänen juuristaan.

Oulun murretta puhuvan vastaajan osalta taas ei voida selvittää, puhuuko hän oikeasti kyseistä murretta tai onko se hänelle kenties sukulaisten kautta tuttu. Tuskin yksittäisen vastaajan puhuma kielimuoto tai hänen sukunsa vaikutus kuitenkaan näkyisi näin laajasi kahden luokan vastauksissa Oulun murteen osaltakaan.

Alueellisten rajausten lisäksi murteita oli nimetty niiden puhujien mukaan. Tällaisia nimityksiä saivat savolaismurteet (*savolaisten puhe*), mutta myös yksittäisten ihmisten ja epäspesifien ihmisryhmien kielimuotoja mainittiin ja niitä kuvailtiin:

Jotkut vanhat ihmiset puhuu joskus aika oudosti. (T2)

Mummin murre on jotain vokaalien korostusta – – (T4)

Moni vastaaja myös jaotteli erilaisia kielimuotoja joko nuorten, aikuisten tai vanhusten puhekieleksi. Nämä luokittelut olivat kuitenkin siinä määrin kuvailevan luonteisia, etten laskenut niitä sellaisinaan murteiden nimityksiksi. Usein puhujien iän perusteella kuvailtiin myös erikseen nimeltä mainittuja murteita. Kaiken kaikkiaan murteen puhujien mukaisia nimityksiä oli aineistossani vähän.

Aikaisempiin tutkimuksiin verrattuna harvinaisia aineistossani esiintyneitä nimeämis-perusteita olivat murrepiirteiden käyttäminen nimityksenä sekä maantieteelliset epäspesifit paikannimitykset. Aineistossani nämä harvinaisemmat nimeämisperusteet eivät toki nouse suosituimpien nimitysten joukkoon, mutta niitä on kuitenkin sen verran, että niiden löytymistä voi pitää tutkimustuloksena. Lisäksi tällaisia epätyypillisiä nimityksiä käytti useampi eri vastaaja, joten havainnot eivät ole ainoastaan yksittäisen vastauksen kuriositeetteja.

Murrepiirteistä nimeämisperusteeksi nousivat persoonapronominit (nimityksissä *mä ja sä -murre, mää sää murre, miä siä murre*), jotka ovat yksi selvimmistä tavallisen kielenkäyttäjän havaittavissa olevista eroista kaakkoismurteisiin nähden. *Mie* ja *sie* -pronominin informantit mielsivät omaan murteeseensa kuuluviksi. Myös aikaisemmassa tutkimuksessa on havaittu, että murteita kuvaillessa persoonapronominit ovat yksi tärkeimmistä havaintojen kohteista, koska ne esiintyvät tiheästi jokapäiväisissä vuorovaikutustilanteissa (Mielikäinen 2005: 104). Nimeämisperusteena ne eivät kuitenkaan ole tyypillisesti esiintyneet, vaan niitä on käytetty apuna murteiden kuvailussa.

Erityisen mielenkiintoisia murteiden nimityksiä ovat useat maantieteelliset mutta epätyypillisen hämärärajaiset nimet. Tällaisia ovat esimerkiksi *Päijänteen murre* ja *pääkaupunkiseudun murre*. Vastaavanlaisia nimityksiä ei murrealueille tyypillisesti anneta, vaan maantieteelliset nimitykset viittaavat useimmiten kaupunkiin tai maakuntiin (esim. *Kuopion murre*, *Savon murre*). Voikin olla mahdollista, että vastaajieni ikä näkyy tämäntyyppisissä vastauksissa. 12-vuotiaathan eivät välttämättä vielä tunne perinteisiä maantieteellisiä nimityksiä ja jaotteluja samassa määrin kuin aikuiset tai vanhemmat koululaiset. Vastaajani ovat myös sellaista sukupolvea, jolla ei voi olla minkäänlaisia muistikuvia esimerkiksi vanhasta läänijaosta, joka varmasti vanhemmilla informanteilla voisi olla havaittavissa murteiden maantieteellisissä nimityksissä.

Aikaisemmissa tutkimuksissa on havaittu, että hyvin nuoret informantit hahmottavat murteita huomattavasti nopeammin kuin aikuiset vastaajat. Tätä on perusteltu sillä, etteivät kouluikäiset juurikaan liiku kotiseutunsa ulkopuolella, ja täten heille ei ole voinut muodostua mielikuvia muista alueellisista kielimuodoista (Palander 2001: 149 ja siinä mainitut lähteet). Omaan aineistooni nojaten en kuitenkaan nimittäisi vastaajiani huonoiksi murteiden tunnustajiksi. Vastaajathan olivat kuitenkin löytäneet nimityksiä lähes kaikille päämurrealueille, vaikka heidän käyttämänsä nimitykset eivät olleetkaan aina perinteisiä. Voihan olla myös mahdollista, että nuori sukupolvi hahmottaa alueellisuuden ja hallinnollisuudenkin eri tavoin kuin tähän asti on totuttu hahmottamaan. Internet-aikana perinteiset maantieteelliset rajat hämärtyvät, ja voi olla mahdollista, että kyselyyn vastanneille nuorille on luontevampaa erottaa alueita ja ihmisiä toisistaan esimerkiksi pysyvämpien maantieteellisten kiinnekohtien (esimerkiksi suurten järvien kuten Päijänteen) tai ihmisen kielenkäyttötapojen ja persoonan mukaan. Joka tapauksessa murrekontaktit yleensä karttavat iän myötä, ja tällöin tarkentuvat myös käsitykset murre-eroista (Palander 2007b: 13).

4.3 Vieraat kielet ja yksittäiset kielimuodot murteina

Aineistossani kaikkein hämmäntävimpiä ja vaikeimmin tulkittavia olivat vastaajien murteiksi luettelemat vieraat kielet sekä sellaiset kielimuodot, joita ei voida luokitella murteiksi. Käsittelen tällaisia vastauksia omana alalukunaan, sillä on mahdotonta tietää varmasti, ovatko ne vakavasti otettavia ja tosissaan mietittyjä vai enemmän

vitsailua ja pelleilyä. Näitä erikoisempia mainintoja oli kuitenkin useammalla vastaajalla, joten niitä ei myöskään voi tyystin sivuuttaa luokittelemalla ne yksittäisen vastaajan hairahdukseksi.

Vieraiden kielten osalta voidaan tehdä monenlaisia tulkintoja. On mahdollista, että murre käsitteenä ei ollut osalle vastaajista riittävän yksiselitteinen ja selkeä, vaan olisi vaatinut tarkennusta tai selittämistä. Vastauslomakkeessa tai antamassani ohjeistuksessa käsitettä ei selitetty, ja vastaajan ajattelua pyrittiin ohjaamaan mahdollisimman vähän kehottamalla vain vastaamaan mitä ensimmäisenä mieleen tulee. Näin ollen on hyvin mahdollista, että esimerkiksi yksi kiinan murteista, *mandariinikiina*, oli vastaajan mielestä murre siinä missä suomen kielen murteetkin. Toisaalta voi myös olla mahdollista, että vastaus on vitsailun tai turhautuneena ja protestoiden kirjattu.

Viro ja *Eestin murre* mainittiin vastauksina kysymykseen, jossa pyydettiin luettelemaan vastaajan tietämiä murteita. Nämä maininnat olivat kahdelta eri vastaajalta. Näiden vastausten kohdalla onkin ehkä todennäköisempää, että vastaajat ovat koulussa opiskelleet sukukieliä ja sekoittivat vastaustilanteessa kielisukulaisuuden ja murteen käsitteet. Tähän viittaa myös toisen vastaajan kuvaus murteenpuhujista:

Eestinmurteesta ei ota aina selvää. – – Vaikea on varmaan eestinmurteenpuhujan puhua esim. joutsenolaisen kanssa. (T33)

Vieraita kieliä koskevia vastauksia tulkittaessa on nostettava esiin myös se seikka, että useat vastaajat mainitsivat puhuvansa kotona vieraita kieliä. Moni kertoi käyttävänsä englantia tai *suomea ja englantia sekaisin*. Lisäksi yksi vastaaja kertoi puhuvansa kotonaan perheensä kanssa kiinaa ja yksi espanjaa. Yksi vastaaja huomautti, että ulkomaalaisten kavereiden kanssa on puhuttava englantia. Onkin otettava huomioon lasten alati muuttuva ja kansainvälistyvä kasvuympäristö. Ehkä maantieteellisten rajojen hämärtyminen, kansainväliset kontaktit koulussa ja vapaa-ajalla, matkustelu, konsolipelit sekä internetin ja muiden medioiden käyttö vaikuttavat myös kielen hahmottamiseen. Jos moni lapsi ja nuori arvelee puhuvansa itse sekiä kieltä, jossa on vaikutteita useista eri murteista ja kielistä, voi kenties olla, että perinteinen murteiden ja aluepuhekielten hahmottaminenkin muuttuu.

Yksittäisten kielimuotojen kuten *isin murteen* ja *mummin murteen* osalta lähtökohta on hieman erilainen kuin vieraiden kielten kohdalla. Tässä ei ole todennäköis-

tä, että vastaajalle olisi sattunut käsitteellisiä sekaannuksia, vaan vastaus kielii jostain muusta. Sinänsä vastaajan tapa hahmottaa murre-eroja on mielenkiintoinen: hän on havainnut isänsä ja isoäitinsä puhuvan eri tavoin kuin muut ja nimennyt heidän käyttämänsä kielimuodon sen puhujien mukaan. Vastaaja ei siis ole varma kielimuodon oikeasta nimityksestä, mutta kuvailee sen piirteitä seuraavasti:

Mummin murre on jotenkin vokaalien korostusta, tosin tietyt konsonantit kuten ”r” tulevat puheessa voimakkaina. (T4)

Vastauksen yksittäisyys on syy jättää se maininnan asteelle. On kuitenkin mielenkiintoista nostaa se esiin kurioositeettina.

Kirjakieli mainittiin muutamassa vastauksessa. Sitä ei kuitenkaan kukaan nimennyt murteeksi, vaikka osa arveli tiettyjen murteiden puhujien käyttävän lähes kirjakieltä, ja osa kertoi itse käyttävänsä kirjakieltä esimerkiksi vanhempiansa tai kavereidensa kanssa puhuessaan. Eräs vastaaja pohdiskelee kirjakielestä näin:

Kirjakieli ei ole murre sen kuitenkin tiedän, mutta kuka ihminen voi oikeesti puhua pelkkää kirjakieltä! (T14)

4.4 Murrepierteiden tunnistaminen

Murteiden nimeäminen ja niiden tunnistaminen eivät ole sama asia. Tässä luvussa tarkastelen vastaajieni kykyä tunnistaa nimeämänsä murteet. Prestonin murretietoisuutta hahmottelevalla jatkumolla tarkastelun kohteena ovat nyt paikkansapitävyys (*accuracy*) ja yksityiskohtaisuus (*detail*). (Mielikäinen 2005: 98.) Kiinnitän siis huomiota siihen, missä määrin vastaajieni havainnot vastaavat kielitieteellistä todellisuutta sekä miten tarkkoja heidän havaintonsa ovat.

Kyselylomakkeeni viides kysymys kuului: *Kuvaile millaisia mainitsemasi muut murteet ovat. Mitä niistä tulee mieleen tai millaisia niiden puhujat ovat?* Tällä tehtävänannolla pyrin ennen kaikkea keräämään tietoa vastaajien affektiivisista asenteista ja käsityksistä. Moni vastaaja kuitenkin kuvaili murteita kielenpiirteiden tasolla. Näihin kuvauksiin pureudun tässä luvussa.

Edellä listatuissa murteiden nimityksissä olen laskenut mukaan kaikki vastauksissani esiintyneet nimitykset riippumatta siitä, onko vastaaja maininnut useampia eri

nimiä samalle murrealueelle. Moni vastaaja luetteli alueellisten kuvausten lisäksi kaupunkimurteita. Samassa vastauksessa saattoi näin ollen olla edustettuna nimitys *savon murre* sekä esimerkiksi *Savonlinnan murre* tai *Kuopion murre*. Edellä en siis ole käsitellyt niinkään vastaajan tarkoitusta nimeämistensä taustalla vaan nimitysten kirjoa. Tässä luvussa tutkinkin nyt tarkemmin sitä, miten todenmukaisia vastaajien käsitykset nimeämistään murteista ovat, ja miten hyvin he ovat niitä osanneet kuvata.

Aiempi tutkimus on osoittanut, että vaikka eri murteiden tunnusomaisia piirteitä ei osata yksityiskohtaisesti kuvata, niitä pystytään kuitenkin jäljittelemään. Nämä jäljitelmät ja matkimukset ovat usein repliikkejä, sanontatapoja, fraaseja ja kiteytyymiä. Ei-kielitieteilijöiden huomio kiinnittyy usein myös outoihin sanoihin. He tulevat myös nimittäneeksi murre sanoiksi aivan tavallisten sanojen murteellisia variantteja. (Mielikäinen 2005: 100, 103–104.) Aineistossani murre sanoista puhuttiinkin muutamien vieraiden murteiden kohdalla. Eräs vastaaja arveli: *Imatrallakin on vähän erilaisia sanoja* (T11). Toinen vastaaja totesi Helsingin murteessa olevan slangisanoja. Vaikka useampi vastaaja mainitsi vieraiden murteiden sisältävän murre sanoja, niistä annettiin vain vähän esimerkkejä. Pääasiassa vastaajat kuvailivat slangia, jonka mielisivät vaihtelevasti joko vieraaksi murteeksi tai omaksi puhekielekseen. Slangisanojen luetteleminen onkin luonnollista, etenkin mikäli slangia pidetään ennen kaikkea sanaston tasolla näyttäytyvänä ilmiönä (Suojanen 1982: 156).

Hesa slangii – – meeks dösäl lappeenrantaa (P24)

– – meiksit, heiksit, teiksit. Dösä, fleda jne. (T26)

Murre sanoiksi voitaneen lukea myös useissa vastauksissa mainitut persoonapronomininit, joiden mukaan osa vastaajista myös nimesi murteita.

Suuri osa esimerkeistä oli kuitenkin lausahduksia tai fraaseja, joiden avulla kuvailtiin vieraita kielenpiirteitä.

Oulun murteessa lisätään konsonantteja esim. Meekkö nää jo pois?
(T1)

Puhuks sie savvoo. (P40)

Turun murretta – – Esim. mimmottis, tämmöttis (T11)

Vieraita kielenpiirteitä kuvailtiin myös pelkästään sanallisesti antamatta tarkempia esimerkkisanoja tai -lauseita.

Savon murre – – siinä tulee monta samaa kirjainta yhteen sanaan.
(T11)

Kielenpiirteiden kuvailu ei aina osunut oikeaan. Vastaajilla oli monessa tapauksessa mielikuva kuvailemastaan murteesta, mutta ei tietoa siitä, mitä piirteitä kyseiseen murteeseen oikeasti kuuluu. Karjalan murteesta annettu esimerkki sisälsi murteeseen kuulumatonta *h:n* edustusta:

Älähän sinä siinä vaan seisoh – – (T36)

Turun murretta kuvailtiin äänteellisellä tasolla, mutta vastaajalla ei ollut tarkkaa käsitystä siitä, missä yhteyksissä fonologiset erityispiirteet todellisuudessa esiintyvät, joten hän esimerkeissään asetteli niitä hyvin vapaasti eri yhteyksiin. Osittain hän osui oikeaan, mutta asetteli valitsemaansa murrepiirrettä myös väriin yhteyksiin. Vastaaja käytti esimerkkinsä tukena selitystä, jossa puhui kirjaimista tarkoittaen äänteitä. Tämä on tyypillistä ei-kielitieteilijöiden kielessä, sillä heillä ei ole tietoutta kielitieteellisestä terminologiasta. Tällöin apuna käytetään esimerkiksi koulussa opittua kielioppisanastoa (Mielikäinen 2005: 110).

Turun murtees muutetaan 1 tai enemmän kirjaimii esim: mie=miä
siel=siäl kauhea=kauhia (T6)

Yllä olevasta esimerkistä näkyy myös selvästi se, että kielenpiirteiden tunnistamisessa on kyse vertailusta. Yleensä verrataan keskenään joko murretta ja kirjakieltä tai vaihtoehtoisesti eri murteita. (Mielikäinen 2005: 108.) Turun murteen piirteitä esittelevä vastaaja vertaa sitä esimerkissään sekä omaan murteeseensa että kirjakielen. Omasta murteestaan hän on poiminut persoonapronominin *mie* ja kirjakielen muodon *kauhea*. Vaikuttaa todennäköiseltä, että vastaaja on tavoitellut kuvausta diftongien avartumisesta. Sekä kirjakielen että oman murteen valinta vertailukohdiksi ei luultavasti ole ollut tietoinen valinta. Todennäköisemmältä vaikuttaisi, että vas-

taaja on pyrkinyt vain etsimään sellaisia esimerkkisanoja, joissa esiintyy halutun kaltaisen vokaaliyhtymä.

Tunnistettuja kielenpiirteitä sijoitettiin esimerkeissä sellaisiin yhteyksiin, joihin ne eivät kuulu. Yllä Turun murretta kuvannut vastaaja oli lähestynyt diftongien avartumista äänteiden vaihtelun, tai omien sanojensa mukaan *kirjaimien muuttamisen*, kautta. Ehkä tästä syystä hän tuli esittäneeksi myös kyseiseen murteeseen kuulumattoman esimerkin *mie = miä*. Analogian tähän esimerkkiin hän oli ottanut muista vastaavista äänneyhtymistä, mutta ei ollut tunnistanut tällä tavalla syntynyttä persoonapronominia kuvailemalleen murteelle vääräksi. Vastaaja ei siis ole osannut hahmottaa vierasta murretta kovin monipuolisesti, vaan on keskittänyt huomionsa ainoastaan yhteen murrepiirteeseen, jonka käytöstä hänellä ei myöskään ole ollut tarkkaa tietoa.

Tyypillisesti vastauksissa liioiteltiin tunnistettuja murrepiirteitä. Tämä on ollut yleistä myös vanhoissa murrematkimuksissa (Mielikäinen 2005: 103). Eräs vastaaja liioitteli yleisgemaatiota ja vokaalin pidentymiä *mää sää -murteen* kuvauksessa seuraavasti:

Silloo kuu mää ollin nuori nii mää kävvin koulua kessolas (T34)

Vastaajalla on selvästi mielessään käsitys aivan oikeista murrepiirteistä, mutta hän ei osaa käyttää niitä oikein. Tutkijan näkökulmasta tätä esimerkkiä on vaikea tulkita, sillä ei ole saatavissa tietoa siitä, mitä murretta tai murteita vastaaja on pyrkinyt jäljittelemään, kun murteen nimityksenä on käytetty ainoastaan murrepiirteestä johdettua termiä *mää sää -murre*. Yleisgemaatio on suomen murteissa kovin laaja-alainen ilmiö, joten se ei riitä yksilöimään tarkempaa murrealuetta. Vokaalien pidentymät voisivat viitata lounaismurteisiin tai pohjalaismurteisiin (SMK 2013: 17–20, 249–250). Läntisiin murteisiin viittaavat myös käytetyt persoonapronominivariantit *mää* ja *sää*. Tässä tapauksessa vastaajan tarkoittama murrealue jää epäselväksi, mutta sitä olennaisempaa ja kiinnostavampaa onkin havaita, millä tarkkuudella vastaaja murretta kuvaa. Voidaan todeta, että vastaaja toimii mielikuvien tasolla, eikä hänellä ole käytännön tietoutta, johon voisi pohjata kuvailunsa.

Joitakin kielenpiirteitä kuvattiin esimerkeissä myös aivan oikein. Savolaismurteiden yleisgemaatiota oli tavoiteltu useassa matkimuksessa ja seuraavassa esimerkissä se esiintyi oikealla paikalla:

mie haastan savvoo (P41)

Samankaltaisia lausahduksia käyttivät kuvailuissaan muutamat muutkin vastaajat. Aikaisempi tutkimus onkin osoittanut, että tällaisia lausahduksia, joissa murrepiirre liitetään murrealueen tai jonkin tietyn kaupungin nimeen, on helppo omaksua, ja ne myös leviävät helposti (Mielikäinen 2005: 103). On siis odotuksenmukaista, että tässä yhteydessä murrepiirteet on tavoitettu paremmin kuin itse keksityissä kielainesimerkeissä.

5 KÄSITYKSIÄ MURTEISTA JA MURTEEN-PUHUJISTA

5.1 Mielikuvia ja kuvailuja murteista ja niiden puhujista

Aikaisempi tutkimus on osoittanut, että jotkut kielenpiirteet ovat leimautuneet kielteisiksi ja toiset puolestaan myönteisiksi. Kielteisten piirteiden käyttöä pyritään välttelemään, kun taas myönteisiksi miellettyjä piirteitä saatetaan lainata muista murteista, jolloin ne leviävät yli murrerajojen ja yleiskielistyvät. Erilaisia arvotuksia on eri murrealueilta, eikä voida suoraan osoittaa eroa miellyttävyydessä esimerkiksi perinteisen länsi- ja itämurteisiin jaottelun perusteella. (Mantila 2004: 324.) Kulttuuriset piirteet kuten maalaisuus tai kaupunkilaisuus sekä maskuliinisuus tai feminiinisyys auttavat osaltaan selittämään näitä miellyttävyyseroja (Paunonen 1982a: 46–49).

Siinä missä omalle murteelle lähimmät kielimuodot ovat vastaajille tutuimpia, niihin myös suhtaudutaan perinteisesti kielteisimmin. Kun murre-eroja on helpompi havaita, niitä myös käytetään matkimuksissa. Läheisiä kielimuotoja ja niiden puhujia pilkataan köllinimin ja niistä kerrotaan kaskuja. Mitä kauemmas maantieteellisesti edetään ja mitä enemmän eroja omaan murteeseen löytyy, sitä eksoottisemmaksi ja myös miellyttävämmäksi kielimuoto mielletään. (Mielikäinen–Palander 2002: 102.) Tämä on osin todettavissa myös omasta aineistostani.

Kielenkäyttäjiä luonnehditaan stereotypioihin nojaten. Monet suomalaiset heimo-stereotypiat ovat lähtöisin Topeliuksen *Maamme kirjan* kuvauksista. (Mielikäinen–Palander 2002: 103.) Yhä edelleen suomalainen media vahvistaa ja toistaa tiettyjä stereotypioita, esimerkiksi maskuliinisen maalaisen miehen stereotypiaa. Murteet ovat myös nousseet 1990-luvulla esiin murrekirjallisuuden kautta. Pelkästään erilaisia murresanakirjoja on julkaistu kymmeniä. (Mantila 2004: 331–337.) Näkyvyys medioissa vaikuttaa kulttuurisesti käsityksiimme kielenkäyttäjistä.

Seuraavassa erittelen murteiden ja niiden puhujien kuvauksia tarkemmin murrealueittain. Omiksi alaluvuikseen nousevat savolaismurteet ja Helsingin aluepuhekieli, joita kuvailtiin eniten ja joissa näin ollen on eniten analysoitavaa. Kolmannessa alaluvussa käsittelen yhteisesti muita vastaajien mainitsemia ja kuvailemia murteita, joista kertyneet maininnat ja kuvaukset olivat hajanaisempia.

5.1.1 Savolaismurteet

Savolaismurteita nimettiin eniten, kun kysyttiin muiden murteiden tuntemusta. Niitä myös kuvailtiin eniten. Tämä on odotuksenmukaista, sillä savolaismurteet ovat kaakkoismurteiden lähimpiä naapureita. Eräs vastaaja arvioikin, että savolaismurteet *muistuttavat Karjalan murretta*. Mielenkiintoista on, että tuttuudesta huolimatta moni arvioi savolaismurteiden olevan vaikeasti ymmärrettävä kielimuoto:

Savolainen on karjalaiselle ihan hepreaa, onnistuu vain muutamia sanoja ymmärtämään. (T4)

Savon murre kuulostaa mielestäni oudolta. (T11)

Kuopion ja Kouvolan murteista en saa kunnolla selvää. (T1)

Savolaismurteita ja niiden puhujia kuvailtiin monessa vastauksessa negatiivis-sävytteisesti:

Savo on hirveetä vääntämistä! Niitteen puhujat on miun mielestä jotain maalaistoljoja! (T14)

Savosta ehkä joku kylähullu (P18)

Ensimmäisessä esimerkissä vastaaja kuvailee savon murretta *vääntämiseksi*. Tämä on tyypillinen tapa kuvata savolaismurteita. Verbi *vääntää* on varsin leimallinen ilmaus ja vastaa oikeastaan *murtaa*-verbiä, jota sellaisenaan ei enää käytetä puhumisesta, sillä siitä saatu nominijohdos *murre* on leksikaalistunut. Näin ollen *vääntää* kuvaa nykykielessä selvimmin 'murtavaa puhetapaa'. (Mielikäinen 2005: 112.) Eräs vastaajistani kuvaili savolaismurteiden puhumista seuraavasti:

No savoa venytellään ja käännellään kun sitä puhutaan. (T9)

Savolaismurteita ei kuvailtu kuitenkaan ainoastaan vääntämiseksi tai kielteisten mielikuvien kautta, vaikka ne enemmistössä selvästi olivatkin. Eräässä vastauksessa sitä luonnehdittiin myös *hauskaksi*. Tavallinen vastakohtapari suomalaisten murtei-

den arvioinnissa onkin hauska vs. ärsyttävä. (Mielikäinen–Palander 2002: 101). Näitä kahta adjektiivia käyttivät myös omat vastaajani kuvauksissaan.

Jotkin savolaismurteiden kuvaukset olivat varsin ristiriitaisia. Vastaajat saattoivat antaa savolaismurteille samanaikaisesti sekä myönteisiä että kielteisiä luonnehdintoja tai pehmentää kielteistä ilmausta sanavalinnoillaan tai hyymiöillä:

Savoo puhuvat vaikuttaa vähä et ne ois ding dong :) (T8)

Savonmurre kuulostaa mielestäni tyhmältä ja hauskalta :) (T32)

Savolaismurteisiin liitettiin vastauksissa eniten maalaisuuden mielikuvia. Eräs vastaaja kuvaili Savon murretta myös *vanhanaikaiseksi* ja useampi mainitsi isovanhempiensa puhuvan sitä.

5.1.2 Helsingin aluepuhekieli

Tuttuja ja laajasti mainittuja olivat myös Helsingin ja pääkaupunkiseudun murteet ja Stadin slangi. Aineistossani näitä nimityksiä oli toiseksi eniten. Helsingin aluepuhekieli myös miellettiin selvästi omaksi murrealueekseen.

Moni vastaaja samaistui Helsingin puhekieleen ja arvioi itse puhuvansa samalla tavalla. Osalla vastaajista Stadin slangi selvästi mieltyi enemmän nuorisoslangin suuntaan, jolloin he arvelivat itse käyttävänsä tätä nimenomaista kielimuotoa. Toiset taas pitivät stadin slangia käsittämättömänä.

Nuoret sit käyttää niit lyhenteit yms. ja ne yleensä (lyhenteet siis) perustuu johonki enku kielen sanaa (T30)

Hesan-slangi on vähän kuin ”nuorison kieli” (T33)

Hesan slanggia helppo ymmärtää näin nuorena esim. mä sä (P41)

En tajua mitään stadislangista. (P42)

helsingin slangi on tosi mielenkiintoinen murre, mutta en mie ainakaa ymmärrä siint yhtikäs mitään. (T3)

Tässä ehkä on havaittavissa jako niihin vastaajiin, jotka mielsivät slangin nuorisokieleksi ja niihin, jotka puhuivat vanhasta Stadin slangista. Nuorisoslangihan luultavasti on tuttua ja ymmärrettävää nuorille ympäri Suomea, mutta vanhaa Stadin slangia tuskin juuri kukaan muita murteita puhuvista nykynuorista ymmärtää sujuvasti.

Pääkaupunkiseudulle sijoittuvia kielimuotoja pidettiin nuorekkaina. Helsingin murteeksi ja slangiksi nimettyjä kielimuotoja kuvailtiin pääosin myönteisemmin kuin vanhanaikaisiksi tai vanhojen ihmisten puheeksi miellettyjä savolaismurteita.

Helsingissä on omia sanoja sellaisia hienomman versiollisia :D (T20)

Helsingin murre on sitä: mä, sä ja siitä tulee mieleen kaupunkihmiset ja bilettäjä. (T31)

5.1.3 Muut nimetyt murteet

Muita kuin savolaismurteita ja Helsingin aluepuhekieltä kuvailtiin aineistossani melko niukasti, eikä kaikkiiin mainittuihin murteisiin otettu välttämättä mitään kantaa. Käsittelen siksi näitä yhteisesti omana alalukunaan.

Kaikista tässä alaluvussa käsiteltävistä murrealueista vastauksissa nimettiin eniten lounaismurteita, mutta niitäkään ei kuvaillut kuin pari vastaajaa. Heidänkään mielipiteensä eivät olleet yhteneviä. Toinen vastaaja kuvaili Turun murretta *juntiksi*, mutta toisen vastaajan mielestä sen puhujat ovat *ihmisiä eivätkä mitenkään erikoisia*.

Pohjalaismurteet kuitattiin vastauksissa *oudoiksi*. Kaupunkimurteista Oulun murretta kuvailtiin parissa vastauksessa jopa piirteiden tasolla, mutta sitä ei yksikään vastaaja liittännyt pohjalaismurteisiin. Siitä ei myöskään esitetty tarkemmin arvottavia mielipiteitä. Karjalan murretta ei luonnehdittu lainkaan arvottavasti. Ainoastaan yksi vastaaja antoi esimerkin sen murrepiirteistä.

Hämäläismurteiden alueelta mainittiin kolmessa vastauksessa Tampereen murre sekä yhdessä vastauksessa kaakkoishämäläinen Kouvolan murre. Näitä vastaajat eivät kuitenkaan kuvailleet tarkemmin. Ainoastaan Kouvolan murteesta vastaaja totesi, ettei sitä ymmärrä.

Osa vastaajista oli luokitellut murteita murrepiirteiden mukaan. Näitä murteita ja niiden puhujia kuvailtiin myös, jolloin huomio kiinnittyi nimityksessä mainittuun murrepiirteeseen:

”Mää” ja ”sää” kieltä käyttävän ihmiset on ärsyttävii, koska murre on superärsyttävän kuulosta. ÄRSYTTÄVÄÄ (T29)

Näissä kuvauksissa esitetyt arviot olivatkin tyypillisesti kielteisiä, oletettavasti siitä syystä, että epämiellyttävänä mieleen jäänyt yksittäinen murrepiirre edusti vastaajille koko murretta.

Koska näiden vähemmän nimettyjen murteiden kuvaukset olivat kovin hajanaisia ja yksittäisiä, ei niiden tulkinnasta saa järin vertailukelpoista tietoa. Tärkeimmät erot aineistossani ovatkin Helsingin puhekielen muotojen ja muiden murteiden välisiä. Seuraavassa luvussa vertailen näitä vastauksista nousseita eroavaisuuksia lähemmin kaikkien kuvailtujen murteiden kesken.

5.2. Murteiden ja niiden puhujien miellyttävyydestä

Aineistossani muiden murteiden puhujat luokiteltiin usein joko maalaisiksi tai kaupunkilaisiksi. Maalaisuus sai vastauksissa pääasiassa kielteisiä sävyjä, ja sitä käytettiin kuvailuissa enemmän kuin kaupunkilaisuutta. Kaupunkilaisuuteen viitattiinkin usein rivien välissä, ja sen kuvaukset olivat joko neutraaleja tai myönteisiä. Kaupunkilaisuuden ilmaukset nousivat esiin ainoastaan Helsingin puhekielen muotoja ja puhujia kuvailtaessa. Vastaajat kuvailivat esimerkiksi Helsingin puhekielen käyttäjiä *kiireisiksi* tai *tavallisiksi ihmisiksi* vs. Savon murteen puhujien kuvaukset *maalainen* tai *maalaistollo*.

tuosta ”Kuopion murteesta” tulee mieleen metsästäjät ja mökki-ihmiset. (T31)

Savon murteesta tulee mieleen sellane maajussi. (P40)

Helsingin murre, no, tulee kokemuksista mielee et se on aika selvää. (T4)

(Pääkaupunkiseudun murteesta:) Vähän järkevempiä. (P21)

On mielenkiintoista havaita, että vaikka maalaisuuden on arvioitu nousseen uudelleen muotiin (Mielikäinen–Palander 2002: 101), omassa aineistossani jako kielteiseen maalaisuuteen ja neutraaliin tai myönteiseen kaupunkilaisuuteen oli selvä.

Erot maalaisuuden ja kaupunkilaisuuden tai näiden piirteiden myönteisyyden ja kielteisyyden välillä eivät omassa aineistossani jakautuneet murteenpuhujien sukupuolen mukaan. Sen sijaan esimerkiksi Mantila hahmottelee eroja myönteisen ja feminiinisen ja toisaalta kielteisen ja maskuliinisen maalaisuuden välille. Samoin myönteinen kaupunkilaisuus hahmottuu hänen kuvauksessaan feminiiniseksi. (Mantila 2004: 329.) Omassa aineistossani vastaajat eivät kuvailleet murteenpuhujia lainkaan sukupuolen perusteella.

Sen sijaan murteenpuhujien ikäjakaumaa havainnoitiin aineistossani jonkin verran. Pääsääntöisesti vanhojen ihmisten murteeksi miellettiin maalaisiksikin kuvattuja savolaismurteita, kun taas Helsingin puhekieltä tai slangia pidettiin nuorison suosimana kielimuotona. Moni vastaaja myös arvioi itse puhuvansa slangia tai *helsinkiä*.

Myönteisemmin suhtauduttiin siis vastaajille itselleen tutuimpiin ja nuorison käyttämäksi miellettyihin kielimuotoihin ja kielteisemmin vanhemman sukupolven murteeksi miellettyihin kielimuotoihin. Tämä suhtautumisero on havaittavissa myös slangia kuvailevissa ja arvottavissa vastauksissa. Ne vastaajat, jotka mielsivät slangin nuorisokieleksi, pitivät sitä *hienompänä* ja helpommin ymmärrettävänä, kun taas ne, jotka arvioivat slangin olevan vaikeasti ymmärrettävää ja täten oman tulkintani mukaan todennäköisesti vanhaa eli vanhemman sukupolven käyttämää slangia, suhtautuivat siihen kielteisemmin.

Muutamissa vastauksissa murteita ja niiden puhujia vertailtiin keskenään ja arvotettiin toisiinsa nähden. Eräs vastaaja vertaili Helsingin puhekielen käyttäjiä ja lounaismurteiden puhujia seuraavasti:

Turussa puhutaan junttisti. Helsingissä vähän silleen hienommin, epäjunttisti. (T35)

Maalaisuuden vs. kaupunkilaisuuden, tai edellä olevan esimerkin tavoin *junttiuden* vs. *epäjunttiuden*, lisäksi murteenpuhujista käytettiin sellaisia affektiivisia kuvailuja kuin *ärsyttävä*, *outo* ja *hauska*. Kuten jo aiemmin totesin, nämä adjektiivit ovat olleet tyypillisiä myös aikaisemmassa kansanlingvistiksessä tutkimuksessa (Mielikäinen–Palander 2002: 101).

Vaikka puhe kielestä ja kielenkäyttäjistä kietoutuvat usein yhteen siten, että asenteiden ja arvotusten kohteita on vaikea erottaa (Mielikäinen 2005: 113), olen

kuitenkin poiminut aineistostani muutamia esimerkkejä, joissa vastaajien arviot kohdistuvat nähdäkseni ensisijaisesti murteenpuhujiin. Joissain vastauksissa murteenpuhujia nimittäin kuvailtiin hyvinkin värikkäästi ja kekseliäästi mutta niin, ettei kuvauksissa kommentoitu murteenpuhujien kielenkäyttöä, vaan huomio kohdistui johonkin muuhun. Näissä kuvauksissa murteenpuhujia kuvailtiin esimerkiksi heidän toimintansa ja elämäntapansa kautta. Helsingin puhekieltä sekä savolaismurteita puhuvia yksilöitiin aineistossani hyvinkin tarkasti ja yksityiskohtaisesti. Helsingin puhekieltä käyttävät ovat eräiden vastaajien mielestä esimerkiksi seuraavanlaisia:

Kova ääninen skeittaaaja (P12)

Perushenkilöitä. Sillei kiireisiä ihmisiä. Työssäkäyviä. Perhe. Emmätiä. (T4)

Savolaismurteiden puhujista eräs vastaaja puolestaan maalaili näin:

Puhuja ovat luultavasti jotain vanhoja kääkkiä jotka istuvat pyörätuolissa ja vetävä suomiviinaa tablettien kanssa ja välillä ottavat huikan taskumatista. (P13)

Yllä esitetyistä esimerkeistäkin voidaan havaita, että savolaismurteiden puhujia kuvaava vastaaja käyttää kielteisiä ilmauksia kuten *vanhoja kääkkiä*. Hänen kuvauksensa on ylipäättään varsin kielteinen ja synkkä myös aihepiiriltään. Sen sijaan Helsingin puhekielen kuvaukset ovat neutraalimpia (*perushenkilöitä*) tai jopa myönteisiä, vaikka ylemmässä esimerkissä *kovaäänisyys* voidaan mieltää yhtä hyvin myös kielteiseksi piirteeksi.

Muutama vastaaja arvioi nuorison puhekielenä pitämänsä slangin puhujien olevan *kovia* tai *niitä, joilla on jo alkanut murrosikä* (T2). Tässä lievästi kielteinen suhtautuminen kohdistuu siis ennen kaikkea murteenpuhujiin eikä niinkään itse murteeseen. Tällaisissa kommentoissa tulkitseen vastaajien mahdollisesti viittaavan epäsuorasti myös niihin luokkatovereihinsa, jotka kertoivat puhuvansa slangia.

Pääsääntöisesti vastaajani olivat itsevarmoja omasta puhekielestään ja pitivät sitä myönteisenä vertauskohtana, jolloin muut murteet vertautuivat siihen luonnollisesti kielteisessä mielessä. Kun läheisimpiin naapureihin ja täten suorimmin kilpailuasemassa oleviin suhtaudutaan perinteisesti kielteisimmin (Mielikäinen–Palander 2002: 102), on loogista, että (nuoriso)slangin omaksi kielimuodokseen mieltävät suh-

tautuivat negatiivisimmin savolaismurteisiin ja joissain tapauksissa myös kaakkoismurteisiin, kun taas itseään joko Joutsenon, Karjalan tai *mie sie -murteen* puhujina pitävät puolestaan esittivät kielteisiä näkemyksiä sekä savolaismurteista että Helsingin puhekielestä tai slangista.

Myönteisesti kuvattiin lähes ainoastaan Helsingin puhekielen muotoja. Vain pari yksittäistä vastaajaa kuvaili muita murteita hauskan kuuloisiksi. Edes etäisemmät ja eksoottisemmat murteet eivät nousseet aineistossani ihailun kohteeksi, vaan nämä vieraammat murteet todettiin yksinkertaisesti oudoiksi.

6 PÄÄTÄNTÖ

Tässä tutkielmassani olen tarkastellut joutsenolaisten alakoulun kuudennen luokan oppilaiden murrekäsityksiä lomakekyselyn avulla. Lomakkeessa kysyttiin vastaajien käsityksiä ja tietoutta Joutsenon murteesta, omasta kielenkäytöstään sekä muiden murteiden tuntemisesta. Vastaajia oli yhteensä 46.

Osa vastaajista koki Joutsenon murteen omaksi kielimuodokseen, mutta osa arveli puhuvansa enemmän nuorisolangia tai puhekieltä. Vastaajat kertoivat Joutsenossa puhuttavan *ihan tavallista kieltä* tai *kansankieltä*. Murretta oli nimetty harvakseltaan, mutta ne, jotka olivat antaneet sille nimityksen, kutsuivat sitä *Karjalan murteeksi* tai *Lappeenrannan murteeksi*. Eräs vastaaja arveli Joutsenon murteen olevan *jotai Turun murteen ja Savon murteen väliltä* (P25). Osa vastaajista nimitti Joutsenon murretta sen ilmeisesti näkyvimmän murrepiirteen mukaan *mie ja sie -murteeksi* tai *mie sie -kieleksi*.

Vastaajat tunnistivat Joutsenon murteesta parhaimmin persoonapronominit *mie* ja *sie*. Muita murrepiirteitä vastauksissa ei nimetty, mutta murretta kuvailtiin sana- ja lause-esimerkein. Joutsenon murretta kuvattiin lyhyeksi tai sanoja lyhenteleväksi, ja monessa esimerkissä esiintyikin *a:n* ja *ä:n* loppuheittoa tai sananloppuisen *n:n* katoa. *Mie* ja *sie* -pronominien lisäksi vastaajat kuitenkin olivat sitä mieltä, että Joutsenon murteeseen kuuluvat myös variantit *mä* ja *sä*. Moni vastaajista kertoi itse käyttävänsä viimeksi mainittuja muotoja.

Affektiiviset kuvaukset Joutsenon murteesta olivat pääosin neutraaleja ja positiivisia. Vastaajat kuvailivat Joutsenon murretta *selkeäksi*, *ihan tavalliseksi* ja *normaaliksi*. Positiivisimmatkin kuvaukset olivat hillittyjä. Joutsenon murretta pidettiin *ihan kivana* tai *aika kivankuuloisena*. Siihen kerrottiin kuuluvan *hauskoja sanoja*.

Kielteisesti Joutsenon murteeseen suhtauduttiin silloin kun sitä tarkasteltiin muiden murteiden puhujien näkökulmasta. Eräs vastaaja kertoi Keski-Suomessa asuvien sukulaistensa pilkkaavan Joutsenon murretta (T8). Toinen vastaaja puolestaan arvioi Joutsenon murteen kuulostavan tyhmältä Helsingin puhekieleen verrattuna (P21). Hänen mukaansa isommissa kaupungeissa Joutsenon murteelle nauretaan. Muut kielteiset kuvaukset kumpusivat maalaisuudesta (*junttimaista*) tai ymmärrettävyydestä.

Vastaajani jakautuivat kahteen ryhmään sen perusteella, millaista kieltä he kokivat itse käyttävänsä. Suurin osa (25) vastaajista kuvaili puhuvansa jonkinlaista sekakieltä, jossa yhdistyvät ja sekoittuvat murre, yleispuhekieli ja (nuoriso)slangi. Toinen selkeä ryhmä olivat ne, jotka kokivat puhuvansa murretta (13). Vain kaksi vastaajaa piti slangia omana kielimuotonaan.

Monet vastaajistani tekivät eroa nuorten ja aikuisten puhekielten välille. He identifioituivat itse nuorison puhekielen käyttäjiksi, ja korostivat oman puhekielensä kuvauksissa nuorisoslangin sanastoa ja lyhenteitä sekä nuorten puhekieleen mieltämäänsä persoonapronomineja *mä* ja *sä*. Myös murteenpuhujiksi itsensä mieltäneet vastaajat kokivat puhuvansa eri tavalla kuin aikuiset murteenpuhujat. Vastaajat myös kertoivat puhuvansa eri tavoin kaveriporukassa kuin kotona perheensä kanssa. Kaverien kesken nuorisoslangin käyttö korostui entisestään, kun taas kotona vastaajat kertoivat puhuvansa murteellisemmin tai vähemmän slanginomaisesti. He olivat sitä mieltä, etteivät vanhemmat ymmärrä nuorisoslangia.

Vieraat kielet nousivat aineistossani esiin, kun kysyttiin vastaajien omasta kielenkäytöstä. Moni kertoi puhuvansa *suomen ja englannin sekoitusta*. Vastaajien antamista esimerkeistä ei kuitenkaan käynyt täysin selväksi, millä tavoin kielet heidän puheessaan sekoittuvat. Esimerkeissä näkyi ainoastaan lainasanoja, joiden käytön vastaajat mielsivät ennen kaikkea nuorison puhekieleen kuuluvaksi. Muutama vastaaja kertoi puhuvansa kotona muitakin vieraita kieliä kuin englantia, kuten espanjaa ja kiinaa. Näitä tapauksia ei ollut mahdollista tutkia tarkemmin, sillä niitä ei vastauksissa selitetty, eikä taustatiedoista käynyt ilmi perheen kulttuurinen tausta. Eräs vastaaja havainnoi myös, että hänen on puhuttava englantia ollessaan yhteydessä ulkomaisiin ystäviinsä.

Muita murteita vastaajani osasivat nimetä kohtuullisen hyvin. Eniten nimettiin savolaismurteita, jotka ovat Joutsenolle ja kaakkoismurteille lähimmät naapurit. Toiseksi eniten vastaajat nimesivät Helsingin seudun puhekielen muotoja. Aineistossani nämä muodostivat selkeän oman murrealueensa, ja sellaisena niitä myös analyysisani käsittelin. Helsingin seudun puhekieli jakautui vastauksissa edelleen kahtia *Helsingin* tai *pääkaupunkiseudun murteeksi* sekä *Hesan* tai *Stadin slangiksi*. Muut murrealueet saivat vähemmän nimityksiä, ja esimerkiksi hämäläismurteita ei alueena nimetty kertaakaan. Kaupunkimurteista vastaajille tuttuja olivat erityisesti *Turun murre*

ja *Oulun murre*. Varsinaisten murteiden lisäksi vastaajat nimesivät murteiksi myös vieraita kieliä (*viro, eestin murre, mandariinikiina*).

Murteiden nimeämisperusteet olivat osin tyypillisiä ja aikaisemmista kansanlingvistikista tutkimuksista tuttuja. Tällaisia olivat esimerkiksi alue- ja kaupunkimurteet, kuten *savon murre* ja *Tampereen murre*. Murteita nimettiin myös niiden puhujien mukaan (*savolaisten puhe*). Sen sijaan epätavallisempiakin nimeämisperusteita käytettiin. Maantieteellisesti vastaajani eivät käyttäneet ainoastaan tyypillisimpiä maakuntien nimityksiä, vaan myös epäspesifejä alueellisia kuvauksia kuten *Päijänteen murre*. Lisäksi vastaajat nimesivät murteita murrepiirteiden mukaan. Tällaisia nimityksiä olivat *mä ja sä -murre, miä siä -murre* ja *mää sää -murre*.

Vastaajani kuvailivat muiden murteiden piirteitä matkimuksin ja muiden esimerkkien avulla. Vastaajat tunnistivat osan murrepiirteistä hyvin, mutta he myös liioittelivat esimerkeissään ja sijoittivat murrepiirteitä sellaisiin paikkoihin, joihin ne eivät kuulu. Koska tyypillisten ei-kielitieteilijöiden tapaan vastaajillani ei ollut tietämystä kielitieteellisistä käsitteistä, he kuvailivat murteiden piirteitä joko omin sanoin tai kielioppitermejä hyväksi käyttäen. Eniten kuvaukset osuivat oikeaan silloin, kun vastaajat käyttivät tuttuja murrematkimuksia tai sellaisia lausahduksia, joissa esiintyy murrealueen nimi (*mie haastan savvoo*). Sen sijaan itse keksityissä kielenainesesimerkeissä oli virheitä.

Affektiivinen asennoituminen muihin murteisiin oli pääosin kielteistä. Vastaajani kuvailivat myönteisesti ainoastaan Helsingin seudun aluepuhekielen muotoja, joskin samoihin kielimuotoihin suhtauduttiin myös kielteisesti. Sen sijaan muut murteet saivat osakseen lähes yksinomaan kielteisiä arvioita. Vastaajille vieraimmat murteet, kuten erään vastaajan mainitsema *Pohjanmaan murre*, tulivat kuitatuiksi pelkästään oudoiksi.

Murteita arvioidessaan vastaajat kiinnittivät huomiota erityisesti murteiden maalaisuuteen. Erityisesti savolaismurteita ja niiden puhujia kuvailtiin maalaisuuden kautta. Vastaajat käyttivät esimerkiksi ilmauksia *maalaistollo* tai *maajussi*. Sen sijaan Helsingin puhekieli miellettiin kaupunkilaiseksi. Sen puhujia kuvailtiin *kiireiksi* tai neutraalisti *tavallisiksi ihmisiksi*.

Vastaajieni oma identiteetti ja kielenkäyttö olivat murrostilassa, ja se näkyi myös vastauksissa, joissa oli paljon hajontaa. Vastaajien pyrkimys identifioitua nuoriksi näkyi heidän halussaan korostaa omaa nuorisolangin käyttöään. Tässä tutki-

muksessa vastaajien ikä oli yksi aikaisemmista tutkimuksista eroava tekijä. Jatkossa olisi mielenkiintoista tutkia tarkemmin tämän ikäisten lasten ja nuorten omaa kielenkäyttöä ja etenkin vieraiden kielten osuutta siinä. Omassa aineistossani tämä nousi ajoittain esiin, mutta sen tarkempaan käsittelyyn ei ollut valitettavasti riittävästi aineistoa. Haastattelututkimus olisi voinut tarjota toisenlaista tietoa tästä aiheesta kuten myös siitä, millaista vastaajien käyttämä kieli todellisuudessa on suhteessa heidän omaan käsitykseensä. Yksi lomakekyselyn ongelmakohdista onkin se, ettei vastausten totuudenmukaisuutta ole helppo arvioida.

Olisikin mielenkiintoista tutkia tarkemmin, missä määrin lapset ja nuoret tiedostavat oman kielimuotonsa. Puhuvatko he todella lyhenteitä käyttäen, ja onko kieli puhtaasti nuorisoslangia, vai kuuluuko siinä kotiseudun murre? Näihin kysymyksiin päästäisiin paremmin käsiksi haastattelututkimuksen kautta tai havainnoimalla nuorten puhekieltä käytännön ympäristössä, esimerkiksi keskustelutilanteissa. Toinen relevantti kysymys olisi, missä määrin lasten ja nuorten käyttämät kielimuodot ovat tietoisien valinnan tulosta, ja mihin he näillä valinnoillaan pyrkivät.

Jatkossa olisi mielenkiintoista myös selvittää nuorten tapoja hahmottaa ja havainnoida eri kielimuotoja. Tässä tutkimuksessa kävi ilmi, että murteiden nimeämisperusteet eivät olleet ainoastaan totutun kaltaisia. Myös murteen ja kielen raja vaikutti olevan vastaajilleni häilyvä. Esimerkiksi karttatehtäviä apuna käyttäen olisi mahdollista syventää maantieteellisen hahmottamisen näkökulmaa. Tähän liittyen olisi myös syytä kysyä lapsilta ja nuorilta itseltään, mistä he kokevat saavansa tietonsa kielistä ja kielimuodoista. Olisi myös tutkittava medioiden käytön vaikutusta kielimuotojen hahmottamiseen.

Lomakekyselyn haasteet tulivat esiin tässäkin tutkimuksessa. Paikoin oli vaikea tulkita vastausten tarkoitusta tai niiden todenperäisyyttä. Yksittäiset erikoisemat tapaukset, esimerkiksi vieraiden kielten käyttö, jäivät kuriositeeteiksi, jotka saattavat lähinnä tarjota ajatuksia tulevien tutkimusten suunnitteluun tai täydentävän tutkimuksen tekoa varten. Määrällisten tulosten luotettavuuteen tämän kokoisin aineiston pohjalta on myös kiinnitettävä huomiota. Tuloksia tulisikin tarkastella ennen kaikkea vertaamalla muihin saman tapaisiin tutkimuksiin, jolloin on mahdollista havaita niiden yhtäläisyyksiä tai eroja, ja tehdä johtopäätöksiä tältä pohjalta. Tämä tutkimus on kuitenkin tarjonnut uutta tietoa erään rajatun ikäryhmän kielestä. Tutkimustulokset ovat osin samanlaisia kuin aiemmissa kansanlingvistisissä tutkimuk-

sa, mutta myös uudenlaisia havaintoja on noussut esiin esimerkiksi murteiden nimeämisestä. Täten tutkimukseni tarjoaa yhden pienen vertailukohdan lisää kansanlingvistiikan kenttään.

Lähteet

- Alpia, Johanna 2005: Miun murre. Joensuulaisten lukiolaisten kotimurteentuntemuksesta. – Marjatta Palander & Anne-Maria Nupponen (toim.), *Monenlaiset karjalaiset. Suomen karjalaisten kielellinen identiteetti* s. 91–124. *Studia Carelica Humanistica* 20. Joensuu: Joensuun yliopiston humanistinen tiedekunta.
- Arajärvi, Terttu 1982: Lapsen ja nuoren normaali psyykkinen kehitys. – Maija Larmola (toim.), *Kouluikäisten kieli* s. 11–27. Tietolipas 88. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Arve, Laura 2002: *Murtaen, sortaen vai juuret irti repien? Katsaus Jyväskylän yliopisto-opiskelijoiden murreasenteisiin*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos, Fennicum.
- Berger, Peter L. – Luckmann, Thomas 1994: *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Tiedonsosiologinen tutkielma*. Suomentanut ja toimittanut Vesa Raiskila. Helsinki: Gaudeamus.
- Kantoluoto, Anita 2007: *Lahtelaisnuorten puhekieleen liittyviä asenteita*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos.
- Kettunen, Lauri 1981: *Suomen murteet*. Murrekartasto. Neljäs, supistettu painos. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 188. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kielikello*. Kielenhuollon tiedotuslehti. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- Lappalainen, Hanna 2001: Sosiolingvistinen katsaus suomalaisnuorten nykypuhekieleen ja sen tutkimukseen. – *Virittäjä* 105 s. 74–101.
- Mantila, Harri 2004: Murre ja identiteetti. – *Virittäjä* 108 s. 322–346.
- 2008: Variaatiosta identiteettiin. – Sara Routarinne & Tuula Uusi-Hallilla (toim.), *Nuoret kielikuvassa. Kouluikäisten kieli 2000-luvulla* s. 63–80. Tietolipas 220. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Mielikäinen, Aila 1982: Nykypuhe-suomen alueellista taustaa. – *Virittäjä* 86 s. 277–294.
- 2005: Matkimuksista määritelmiin. Miten murteista puhutaan. – *Sananjalka* 47 s. 98–118.
- Mielikäinen, Aila – Palander, Marjatta 2002: Suomalaisten murreasenteista. – *Sananjalka* 44 s. 86–109.
- Niedzielski, Nancy A. – Preston, Dennis R. 2000: *Folk linguistics*. Trends in linguistics. Studies and monographs 122. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Oja, Salla 2011: *Ei ihan sellasta vääntämistä. Kangasniemeläisten nuorten murrekäsityksiä ja -asenteita*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos, Fennicum.
- Palander, Marjatta 2001: Kansan käsityksistä lingvistiikkaa. – *Virittäjä* 105 s. 147–151.
- 2005: Muu suomi karjalaisten silmin. – Marjatta Palander & Anne-Maria Nupponen (toim.), *Monenlaiset karjalaiset. Suomen karjalaisten kielellinen identiteetti* s. 56–90. *Studia Carelica Humanistica* 20. Joensuu: Joensuun yliopiston humanistinen tiedekunta.
- 2007a: Alueellisen taustan vaikutus murrekäsityksiin. – *Virittäjä* 111 s. 24–55.
- 2007b: Itäsuomalaisten ja stadilaisten murrekäsityksiä. – *Kielikello* 3/2007 s. 10–13.

- 2011: *Itä- ja eteläsuomalaisten murrekäsitykset*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Palander, Marjatta – Nupponen, Anne-Maria 2005: Karjalaisten ”karjala”. – Marjatta Palander & Anne-Maria Nupponen (toim.), *Monenlaiset karjalaiset. Suomen karjalaisten kielellinen identiteetti* s. 15–55. *Studia Carelica Humanistica* 20. Joensuu: Joensuun yliopiston humanistinen tiedekunta.
- Paunonen, Heikki 1982a: Suomen kielen sosiolingvistinen vaihtelu tutkimuskohteena. — Päivikki Suojanen & Matti K. Suojanen (toim.), *Sosiolingvistiikan näkymiä* s. 35–110. Helsinki: Gaudeamus.
- 1982b: Muuttuvat puhe-suomen muodot. – Maija Larmola (toim.), *Kouluikäisten kieli* s. 130–152. Tietolipas 88. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2000: *Tsennaaks Stadii, bonjaaks slangii. Stadin slangin suursanakirja*. Laatineet Heikki ja Marjatta Paunonen. Helsinki: WSOY.
- Pälli, Pekka 1999: Asenteet ja mielipiteet diskursiivisena toimintana. – Urho Määttä, Pekka Pälli ja Matti K. Suojanen (toim.), *Kirjoituksia sosiolingvistiikasta*. *Folia Fennistica & Linguistica* 22. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.
- Rapola, Martti 1969: *Johdatus suomen murteisiin*. Tietolipas 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Ruoppila, Veikko 1956: *Etelä-Karjalan murreopas*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Sananjalka*. Suomen Kielen Seuran vuosikirja. Turku.
- SMK = *Suomen murrekirja 2013*. – Erkki Lyytikäinen, Jorma Rekunen & Jaakko Yli-Paavola (toim.). Tallinna: Gaudeamus Oy.
- SMS = *Suomen murteiden sanakirja*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 36. Helsinki: kotimaisten kielten tutkimuskeskus 1985–2008.
- Suojanen, Matti K. 1982: Koululaisslangista. – Maija Larmola (toim.), *Kouluikäisten kieli* s. 153–164. Tietolipas 88. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Vaattovaara, Johanna 2009: *Meän tapa puhua. Tornionlaakso pellolaisnuorten subjektiivisena paikkana ja murrealueena*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1225. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Virittäjä*. Kotikielen Seuran aikakauslehti. Helsinki.
- Vuorinen, Risto 1997: *Minän synty ja kehitys*. Porvoo: WSOY.

3. Millaista kieltä/murretta itse puhut:

a) kavereidesi kanssa?

b) perheesi kanssa?

4. Mitä muita murteita tiedät?

5. Kuvaile millaisia mainitsemasi muut murteet ovat. Mitä niistä tulee mieleen tai millaisia niiden puhujat ovat?
